

HUVIALAHARIDUS JA HUVITEGEVUS

RAKENDUSLIK
KOMPLEKSUURING

MAAELU ARENGU INSTITUUT
2005

Eessõna

Noorsootöö missiooniks on luua eeldusi ja toetada noore kujunemist hästi toimetulevaks ja eneseteostusesuutlikumaks ühiskonnaliikmeks. Üheks laialdasemaks ja mitmekülgsemaks võimaluseks noorsootöö eesmärkide saavutamisel on huvitegevus ja huvialahariduse õppetegevus.

Huvitegevuse sisuks on huvist lähtuv tegevus, et omandada teadmisi ja oskusi. Huvialahariduse sisuks on vabatahtlik süsteemne, pedagoogide juhendatud õppekavajärgne tegevus ühel huvialal suhteliselt pika aja jooksul, et omandada süvendatud teadmised, oskused ja vilumused valitud huvialal.

Kuna huvialaharidust andvate institutsioonide eesmärkidest, õppekavadest ning õppemahtudest tulenevad erinevad tulemused ja võimalused vajavad laialdasemat teavitamist ning analüüsi nii üleriigilisel kui kohalikul tasandil, samuti õpilaste ja lastevanemate hulgas, oli valdkonna uuringu teostamine hädavajalik.

Käesolev rakenduslik kompleksuuring on oluline kogu Eesti noorsootööle, kuna on esimene põhjalik uuring huvialahariduse ja huvitegevuse valdkonnas. Selles tuuakse välja alad, mis noortele endale kõige rohkem huvi pakuvad, samuti ka probleemid rahastamises ja omavalitsuste noorsootöö prioriteetides.

Uuring koos järelduste ja soovitustega on toeks nii riikliku, maakondliku kui kohaliku omavalitsuse tasandi töö korraldamisel antud valdkonnas. Kindlasti on käesolevat uuringut huvitav lugeda pedagoogidel, lapsevanematel ja noortel. Uuring annab võimalusi ka edasiseks valdkonna sügavamaks analüüsiks ning piisavalt lähtepunkte jätku-uuringuteks.

Et soodustada noore arengut, on väga paljud kohalikud omavalitsused suures mahus rahastanud huvialakoole. Siiski on ka rakendamata võimalusi valdadevahelises koostöös, milleks vajatakse põhjendatud ja kaalutletud argumente ning seadusandlust.

Kõige olemasoleva aluseks on siiski kompetentne ja vilunud kaader. Siinkohal soovimegi esile tõsta huvialakoolide pedagoogide ja huvitegevuse eestvedajate kui noorsootöötajate algatusvõimet, entusiasmi ja oskusi noortega töötamisel ja huvialahariduse ning noorsootöö eesmärkide elluviimisel.

Tänusõnad kõigile, kes aitasid kaasa antud uuringu valmimisele, eelkõige küsimustikele vastajatele ja uuringu läbiviijale Maaelu Arengu Instituudile.

Haridus- ja Teadusministeeriumi noorteosakond
Huvialahariduse valdkonna ümarlaud

1. Mõisted

Vastavalt noorsootöö seadusele on noor 7-26-aastane füüsiline isik. Huvialaharidus on noorsootöö üks valdkondi. Vastavalt Huvialahariduse valdkonna ümarlauas kokku lepitud määratlusele on huvialahariduse sisuks *vabatahtlik süsteemne/struktuurne pedagoogide poolt juhendatud tegelemine õppekava alusel ühe huvialaga suhteliselt pika aja jooksul, et omandada süvendatud teadmised, oskused, vilumused valitud huvialal.*

Huvialahariduse valdkonnad on: üldkultuur; loometegevus; loodus; tehnika; sport.

Huvitegevuse (nt. üldhariduskoolide juures huviringides toimuv töö) täpne mõiste ei ole kokku lepitud. Ühe võimaliku definitsioonina on märgitud, et *huvitegevus on huvist ja võimetest lähtuv organiseeritud isiksuse arendamine.*

Huvialakool on vastavalt huvialakooli seadusele *haridusasutus, mis lisaks haridusstandardit tagavatele koolidele pakub täiendavaid võimalusi hariduse omandamiseks ja isiksuse arenguks. Õpe huvialakoolis toimub haridusstandardit tagavate koolide õpetegevusest vabal ajal.* Huvialakoolid jagunevad: muusika- ja kunstikoolid; spordikoolid; tehnika-, loodus-, loome- ja huvialamajad ning -keskused.

Eraõiguslike juriidiliste isikute huvialakoolide toimimist reguleerib erakooliseadus.

2. Uuringutulemuste rakenduslik kokkuvõte

2.1. Metoodika ja valim

Huvialahariduse rakendusliku kompleksuuringu programm töötati välja Maaelu Arengu Instituudis vastavalt lähteülesandele ja kooskõlastati tellija esindajatega. Uuring teostati 2004. aastal ja see koosnes kahest peamisest osast: struktureeritud ankeetküsitlusest ning diskussioonigruppide intervjuudest väljavalitud omavalitsustes-piirkondades, mis esindavad kindlaid tüüpjuhtumeid.

Uuringu valim moodustati omavalitsuste üldkogumit iseloomustavate andmete analüüsitulemuse põhjal (kasutati Statistikaameti andmebaasides avaldatud andmeid 241 üksuse kohta 2002/2003. õ/a. seisuga). Moodustati regionaalselt ning noorsoo- ja haridussituatsiooni tüüpide suhtes esinduslik valim, kus oli 49 üksust, sealhulgas 10 linna, 2 liitvalda ja 37 maavalda (vt. ka lisa 1). Valim projekteeriti lähtudes põhimõttest, et uuringusse hõlmata valdades ja linnades oleks elukohajärgselt esindatud viiendik ehk 21% kooliealisest (7-18a) noorsoost. Valimikohtade jaotus on esinduslik haldusüksuste jagunemise suhtes vastavalt üldhariduse ja noorsoosituatsiooni tüüpidele. Valimikohtade osutunud valdade ja linnade jaotus on ühtlasi esindav nii asulatüüpide kui ka statistiliste regioonide suhtes (Põhja-Eesti, Kesk-Eesti, Kirde-Eesti, Lääne-Eesti, Lõuna-Eesti). Üldkogumi jaotumist noorsoo- ja haridussituatsiooni tüüpide järgi vt. lisadest 2 ja 3.

Ankeetküsitluses olid andmeesitajateks valdkonnaga tööalaselt seotud spetsialistid nendest omavalitsusüksustest, mis kuulusid vastavasse valimisse. Ankeedi täitmine eeldas andmete kogumist ning konsulteerimist ka teiste spetsialistidega: huvialakoolide juhtidega, üldhariduskoolide huvijuhtidega jt. Küsitluse ankeet sisaldas kokku 49 küsimust. Küsimustikus oli nii etteantud vastusega kui ka vabade vastustega küsimusi. Uurimisaine hõlmas viit suuremat teemavaldkonda: noortega tehtava töö kaardistamine kohaliku omavalitsuse territooriumil (üksused, valdkond jms.), huvialahariduse finantseerimine, huvialahariduse

areng, noortega tehtav töö ja planeerimine, koostöö teiste organisatsioonide ja asutustega. Ankeetküsimustikule vastas ja tagastas kokku 25 omavalitsuse esindajat 49-st ehk 51%. Valmisolek ankeetküsimustike täitmiseks oli suhteliselt madal, aga tulemus oli siiski esinduslik. Valimi peamise kriteeriumi - piirkonniti ja asulatüübi järgi esindatud vähemalt 21% kooliealisest noorsoost (7-18a) - järgi on ankeedi tagastanud omavalitsustega esindatud 14% üldkogumist. Valimi realiseerimine oli seega isegi 67%, kui seda hinnata 7-18-aastase noorsoo elukohajärgse paiknemise järgi. Üksuste heaoluklasside lõikes on näiteks "keskuste", mis on enamasti ka hariduskeskusteks, esindatus veelgi suurem. Kooliealise noorsoo esindatuse järgi saab tagastatud ankeetide arvu lugeda piisavaks - 67% valimist.

Küsimustiku täitmise ja tagastamise vähese aktiivsuse üks põhjusi on selles, et noorsootöö valdkond, s.h. huvialahariduse küsimused on omavalitsustes jagatud mitme omavalitsustöötaja vahel. Eraldi noorsootöötaja valdavalt puudub. Ülesannete paljususe ja killustatuse tõttu ei leia omavalitsustöötajad piisavalt aega.

Üldhariduse ja noorsoosituatsiooni tüüpidest on paremini esindatud hariduskeskused (tüüp "H+N-" - suuremad linnad; vt. ka *lisast 1 ja 2*) ning väiksemad hariduskeskused (tüüp "H+N+" - peamiselt alevid ja maakohad). Vähem esindatud on omavalitsusüksused, kuhu on koondunud vähe noori ning kus on ka vähem koole. Linnad ja alevid on võrreldes maavaldadega paremini esindatud. Linnad ja alevid on ka need kohad, kuhu on enam koondunud hariduselu (nii üld- kui ka huvialaharidus). Kõige vähem ankeete tagastati Kirde-Eestist, kõrgem tagastamisprotsent oli Põhja-Eesti ning valimijärgse piirkonna "Kesklõuna-Eesti" omavalitsustest. Kirde-Eesti tagastamisprotsendi tõstmiseks järgmistes uuringutes on ilmselt vaja kasutada rohkem kaasavaid meetmeid, s.h. kaaluda ka võimalust ankeedi koostamist nt. vene keeles.

Ankeedile on vähem vastanud esindajad omavalitsustest, kus paikneb vähem üldhariduskoole ning puuduvad ka huvialakoolid. Kuna uuringu eesmärgiks oli huvialahariduse valdkonna kaardistamine, võib nende piirkondade vähene huvi ja tagastamisaktiivsus olla seotud huvialahariduse väikese osatähtsuse ning prioriteetsusega antud piirkonnas. Taoliste piirkondade huvi ankeedi täitmiseks on olnud madal, antud uuringu tulemused ei ole piisavad selliste piirkondade ja omavalitsusüksuste kohta põhjalike järelduste tegemiseks. Kohtades, kus on vähem üldhariduskoole ning kus puuduvad huvialakoolid, oleks vajalik eraldi uuringu tegemine: keskendumine ainult nendele piirkondadele, täiendavate meetmete rakendamine vastamisprotsendi suurendamiseks, nt. kohapeale minek ning ankeedi täitmine koos uurijaga.

Diskussioonigruppide intervjuud oli uuringu teine, kokkuvõttev komponent. Juhtumite kirjeldamiseks valiti välja kokku 7 piirkonda: Ambla vald, Jõgeva linn, Mäetaguse vald, Puka vald, Rāpina vald (liitvald), Tartu linn ning Pandivere koostööpiirkond (kokku kuus omavalitsust: Tamsalu linn ja Tamsalu vald, Väike-Maarja vald, Avanduse vald, Laekvere vald, Rakke vald). Piirkonnad diskussioonigruppide intervjuude läbiviimiseks valiti välja struktureeritud ankeetküsimustiku tagastanud omavalitsustest, piirkondade väljavalmisel jälgiti ka üldhariduse ja noorsoosituatsiooni tüüpide jaotust (kokku viis tüüpi) ning omavalitsusüksuste regiomeetriliste heaoluklasside jaotust (kokku neli tüüpi). Diskussioonigruppide intervjuuereimine toimus poolstruktureeritud küsimustiku abil, mis hõlmas seitset suuremat teemaplokki: huvialahariduse areng piirkonnas, finantseerimismudelid, huvialahariduse valdkondade kaetus, huvialahariduses osalejad soolises ja vanuselises lõikes, juhendajad, seadusandlus ja regulatsioonid ning huvialahariduse valdkonna probleemistik. Diskussioonigrupi intervjuud viidi läbi nii valdkonnaga seotud spetsialistide kui ka huvialahariduses ja -tegevuses osalevate noortega. Spetsialistide ja noorte intervjuud viidi läbi eraldi, teineteisest lahus. Kokku viidi läbi 13 intervjuud, diskussioonigruppide intervjuudel

osales 39 spetsialisti ning 22 noort. Kvalitatiivse uuringuna mõeldud teemasse süvenemist eeldavad küsitlused olid piisavalt valiidised. Seda näitas ka valdav kooskõla ankeetküsitluse vastustega.

Uuringust selgus, et huvialahariduse mõiste ei ole tõlgendatud üheselt: huvialahariduse all käsitletakse nii tegevust huvialakoolides, aga ka üldhariduskoolide juures huviringides, samuti mittetulundusühingute, klubide, seltside juures toimuv huvitegevus. Huvialaharidust ning huvitegevust käsitletakse omavahel seotud terminitena, kohati isegi sünonüümidena, nt. omistatakse huvitegevusse kaasatusele samu positiivseid mõjusid nagu huvialaharidusse kaasatusele. Võrdväärsete terminitena kasutatakse huvialaharidust ning huvitegevust eriti omavalitsustes, kus puuduvad eraldiseisvad huvialakoolid. Antud uuringu eesmärgiks ei olnud mõistete tähendusvälja selgitamine, uuringus osalejatel oli vabadus tõlgendada huvialahariduse mõistet vastavalt kohapealsele väljakujunenud tavale ning arusaamale.

2.2. Huvialakoolid

Ankeedi tagastanud omavalitsustest on eraldiseisvad huvialakoolid lisaks Narva Linnavalitsuse andmetele (tervikankeet ei ole täidetud) olemas üheksas omavalitsuses. Munitsipaalomanduses olevaid huvialakoole on nendes omavalitsustes kokku 32 (Tallinnas 13, s.h. Vanalinna Hariduskolleegiumi (VHK) Muusikakool, VHK Muusikamaja, VHK Kunstikool), nendest registreeritud 30. Eraomandis olevaid huvialakoole on väljaspool Tallinna 6 (kõik Tartus), nendest registreeritud 5. Tallinna erahuvialakoolide loetelu pole täielik, Tallinna Linnvalitsusest ankeedi tagastanud vastaja andmetel on Tallinnas kokku 63 erahuvialakooli.

Traditsiooniliselt on kõige enam loometegevusega seotud munitsipaalomandis olevaid huvialakoole: muusika- ja kunstikoolid, tantsukoolid. Enamasti on huvialakoolid tegevuspiirkonnata. Koolides õpivad ka teiste piirkondade ja kohalike omavalitsuste lapsed. Õpilase poolt makstav õppemaks aastas on huvialakoolides väga erinev, vahe on enam kui viieteistkordne (õppemahtusid arvestamata). Pole märgata tendents, et suuremate asulate huvialakoolides oleks suurem õppemaks. Õppemaksu vabastuse ulatus kõigub 10-st kuni 100 protsendini. 100%-line vabastus on võimalik üldjuhul saada toimetulekuraskustes peredest pärit lastel. Mõnel juhul on täpsustatud, et õppemaksust saab vabastuse omavalitsuse elanikeregistrisse kantud õpilane. Õppemaksu vabastust pakuvad ka erahuvialakoolid: samuti kuni 100% andeka, kuid majanduslikult raskes seisus pärit lapse puhul. Transpordi huvialakooli peavad korraldama lapsevanemad, lapsed kasutavad kas isiklikku või ühistransporti. Osad omavalitsused katavad lapsele ka huvialakoolis käimise transpordikulud.

Huvialahariduse valdkonna rakenduslikust uuringust selgus, et spetsialistid ei loe valdkonna probleemiks laste arvu vähenemist perspektiivis, kuigi üldhariduskoolide jaoks on laste arvu vähenemine põhiliseks probleemiks. Huvialakoolide õpilaste arv on uuringu andmetel püsinud stabiilsena, mõnes huvialakoolis on küll väike õpilaste arvu langus, enamustes huvialakoolides aga mõningane õpilaste arvu tõus. Uuringus osalejad ei ole märkinud õpetavate erialade võimalikku vähendamist vm. õpilaste arvust tingitud olukorra muutust.

Huvialahariduse kõrval, mis on olnud eelisarendatud ning mainelt ka prestiižsem, on hakanud arenema huvitegevus laiemalt, ringide töö. Huvialahariduse ja huvitegevuse mained on tasakaalustunud, neid on hakatud võrdselt tähtsustama. See on positiivne, sest loob võimalusi huvitegevuses osalemiseks ka vähekindlustatud perede lastele ja teistele mitmetel põhjustel kõrvalejäävatele lastele, nt. noortele, kellel on võib-olla väiksemad eeldused konkureerimisel huvialakoolidesse. Üldhariduskoolid pakuvad huvialakoolidele ringide näol positiivset konkurentsi. Üldhariduskoolidesse on palgatud huvijuhid: huvitegevuse vajalikkus on

teadvustatud; samuti on teadvustatud vajadus eraldi koordineerimise ja organiseerimise järgi. Üldhariduskoolid on seega olulised keskused huvialategevuste jaoks. Kooliringid on laste hulgas populaarsed, ringidest võetakse palju osa. Oluline on kooliringide roll just noorte jaoks maapiirkondades, kus muud alternatiivsed võimalused kas puuduvad või pole nii kergesti kättesaadavad. Lapsele on kooliringid enamasti tasuta.

Huvitegevuse lisandväärtus on see, et huvitegevus üldhariduskoolis loob, kujundab ja tõstab kooli mainet, koondab kooli kui peret, parandab ka õpilaste-õpetajate suhteid. Mitmetest piirkondadest on näiteid sellest, et huvialahariduse ja huvitegevuse tulemid tõstavad piirkonna elukvaliteeti: on korraldatud kontserte, näitusi, kultuurisündmusi. Samuti on näiteid sellest, et tänu huvitegevusele on taaselustumas vanad kultuuritraditsioonid (nt. väikekannelde valmistamine ning kasutamine kultuuriüritustel). Lisaks on huvialahariduse ja huvitegevuse tulemit kasutatud kohalike omavalitsuse ja piirkonna maine kujundamisel: kingitakse laste valmistatud meeneid jms. Huvialaharidusest on saanud omavalitsuse ja piirkonna visiitkaart.

2.3. Teised noorsootöö institutsioonid

Üha enam avatakse omavalitsustes avatud noortekeskusi. Kolmeteistkümne ankeetküsimustiku tagastanud omavalitsuse territooriumil tegutseb vähemalt üks noortekeskus, kuues omavalitsuses on noortekeskusi kaks või enam. Keskmiselt külastab noortekeskusi päevas 30-40 inimest. Noortekeskused on enamasti mõeldud noortele alates seitsmendast eluaastast, ülemiseks piiriks on märgitud nii 18, 20 kui ka 26 eluaastat. Üldjuhul on noortekeskused siiski kõikidele noortele (7-26a), järelikult hõlmavad noortekeskuste tegevused erinevaid vanusegrupe.

Noortekeskused on leidnud oma niši, noortekeskuste positiivne mõju on just lastele, kes muidu jääksid huvitegevusest kõrvale (tõrjutud; vähese õpieduga; asotsiaalsusele kalduvad lapsed). Avatud noortekeskustes osaleb ka rohkem poisse. Osade avatud noortekeskuste juures on töötamas ka ringid, kus lapsed lisaks keskuse muudele tegevusele kaasa lüüa saavad.

Noortekeskuste valdkondadena on märgitud:

- avatud noorsootöö,
- noorsootöö ja -tegevus,
- nõustamine ja teavitamine,
- arendav vaba aja veetmine ja sisustamine,
- huvitegevus, ringid, klubid,
- isetegevusvõimalused,
- projektiiviline tegevus,
- ürituste, laagrite jm. korraldamine,
- rahvusvahelised noortevahetused,
- vabatahtlike kaasamine tegevustesse,
- koostöö erinevate noorsootöövõrgustikega, teiste huviklubide, noorteühenduste jt.

Järjest enam on asutatud noorteühinguid, -klubisid või seltsinguid, seda ka noorte endi initsiatiivil. Viieteistkümnes ankeetküsimustikule vastanud omavalitsuses on olemas vähemalt üks noorteühing, -klubi või seltsing. Noorteühingute olemasolu aitab kaasa noorte isetegevuse suurenemisele, samuti on eelduseks noorte suuremale kaasamisele kohaliku omavalitsuse arengu kujundamisel, seega osalusdemokraatialle. Üle Eesti on levinud 4H liikumine, esineb aga ka piirkondlikke mittetulundusühinguid. Peamiselt on noorteühingute eesmärgiks noorte vaba aja kultuuriline ja sportlik korraldamine ja sisustamine, ka skautlus,

seikluskasvatus. On aga ka ühinguid, mille eesmärgiks on noorte kaasamine otsuste tegemisse ning poliitikasse. Üldhariduskooli tasandil kaasatakse otsuste tegemisse õpilasomavalitsusi, mis on mitmes piirkonnas ka tegevad. Läbi noorteühenduste korraldatakse projekte, noortelaagreid.

Lisaks noortekeskustele ja noorteühingutele tegelevad piirkondades noorsootööga mitmesugused muud institutsioonid: rahvamajad ja kultuurimajad, lastekaitseühingud, spordiklubid, külaseltsid jm. Noorsootööd teostatakse ka projektide kaudu, nt. koolivaheaja kultuurilis-sportlik sisustamine ja töökasvatus, keskkonnakasvatus, ennetustöö narkomaania alal jm. Projektiviisilise tegutsemise miinuseks on ühekordus, juhuslik rahastamine, ebakindlus. Esile on toodud ka seda tendentsi, et suuremate asulate avatud noortekeskustele antakse projektikonkurssidel rohkem eelistusi ning suuremat rahastust võrreldes väiksemast kohast taotlejaga - hindajad lahterdavad taotlejaid asukoha, mitte sisu ning põhjendatuse järgi.

Noortele suunatud teavitamis- ja nõustamiskeskusi on hetkel veel vähestes omavalitsustes - ankeetküsimustikule vastanud omavalitsustest neljas. Need keskused pakuvad noortele psühholoogilist ja kutsealast nõustamist, infot õppimisvõimaluste, projektide ja rahvusvahelise noorsoovahetuse kohta, aga ka infot noorteühenduste ja vaba aja sisustamisvõimaluste kohta. Vajadus selliste nõustamiskeskuste järgi on tunduvalt suurem.

2.4. Omavalitsuste prioriteedid noorsootöö valdkonnas

Uuringust selgus, et enamustes omavalitsustes eraldi noorsootöötajat palgal pole. Noorsootöötaja ametikoht on ankeetküsimustiku tagastanud omavalitsustest olemas vaid seitsmes omavalitsuses. Teistes omavalitsustes on noorsootöö valdkonna, s.h. huvialahariduse küsimused jäänud peamiselt sotsiaal-, haridus- ja kultuurinõuniku või lastekaitsetöötaja kanda, sageli on ülesandad jagatud mitme omavalitsustöötaja vahel, mis ei ole piisav, arvestades noorsootöö akuutsust ja mahtu.

Mitmed ankeetküsimustiku tagastanud vastajad on tunnistanud, et süsteemne noorsootöö omavalitsuses puudub, mis tähendab ka seda, et puudub väljakujundatud toimimismudel. Mitmetes omavalitsustes on noorsootöö koondunud põhiliselt üldharidus- ja huvialakoolide ning rahvamajade / kultuurimajade juurde, noorsootöö eestvedamisega tegelevad üldhariduskoolide huvijuhid ja ringijuhid ning huvialakoolide õpetajad. On märgitud ka, et noorsootööga tegelemine on delegeeritud kolmandale sektorile: teenuseid osutavad mittetulundusühingud, seltsingud. Omavalitsused kasutavad ka avatud noorsootöö mudelit: tegevus toimub läbi avatud noortekeskuste ja -klubide ning noorsoo-organisatsioonide.

Piirkondlikud noorsootöö arengukavad valdavalt puuduvad. Piirkondlik noorsootöö arengukava on olemas Tallinna linnas. Tartu linnas on olemas noorsootöö alusdokument "Noorsootöö kontseptuaalne tasand ja arengukava aastateks 2004-2007", Jõgeva linnas lõppes vastav arengukava 2003. aasta seisuga. Kolme ankeedi tagastanud omavalitsuse esindajad on märkinud, et selline arengudokument on tegemisel, lisaks on kaks vastanud nimetanud, et koostamist on plaanis alustada lähitulevikus.

Kohalike omavalitsuste prioriteetsed valdkonnad noorsootöös, s.h. huvialahariduses on kõige laiemalt seotud noorte sisuka ning arendava vaba aja veetmisvõimaluste loomisega. Koondloetelu nimetatud prioriteetidest on toodud alljärgnevalt.

Noortekeskuste rajamine, arendamine, võimaluste pakkumine nendes keskustes; noorsoo-organisatsioonide tegevuse toetamine ja arendamine;

noorte vaba aja sisustamine, s.h. sihitu hulkumise vähendamise eesmärgil;
klassiväline ringitöö, huvitegevus, huvialaharidus;
suvised töölaagrid, tervistav puhkus, tervisekasvatus;
noorsootöösse ja huvialaharidusse kaasatuse säilitamine vähemalt samal tasemel,
kaasatuse suurendamine, võimaluste leidmine valdkonna arendamiseks;
ennetustöö narkomaania, alkoholismi ja kuritegevuse vallas;
nõustamistöö noorte informeerimisel ja teavitamisel;
huvialakoolis kallimate erialade piiramine (eelkõige muusikakoolis), et selle arvelt
pakkuda võimalikult paljudele noortele huvitegevust;
kooli maine kujundamine ja hoidmine;
huvialakoolide renoveerimine;
spordiväljakute renoveerimine ja rajamine;
noorsootöötaja leidmine.

2.5. Noorte kaasamine otsustusprotsessidesse

Noored on kohaliku elu kujundamisel passiivne sihtgrupp. Noored kui üks sihtgruppe on kohaliku omavalitsuse arengukava koostamisesse kaasatud, aga siiski vähesel määral. Omavalitsustes, kus noored ühel või teisel moel on osalenud kohaliku arengu kujundamisel, on kaasatud noori järgmistel viisidel:

kaasatud arengukava koostamise vestlusringi, osalesid ka küsitluste kaudu;
noored osalesid arengukava väljatöötamisel alavaldkondade töörühmades; olemas on noorte ümarlaud linnavalitsuse, linnvolikogu juures. Linnavolikogu juures tegutseb ka noorte volikogu, mis on moodustatud linnaosade noorte volikogudest;
noorsootöö arengukava väljatöötamise juhtgrupis osalesid noorteorganisatsioonide esindajad;
arengukava koostamisel olid kaasatud noorte esindajad (suurematest) küladest;
kaasatud Noorsootöö Keskuse kaudu;
noored osalesid kohaliku omavalitsuse noorsootöö alase võrgustiku loomise konverentsil, osalevad piirkonna arengukava koostamisel;
iga kahe aasta järel toimub noortefoorum, kus noored saavad teha ettepanekuid noorsootöö arendamiseks;
kaasatud üldhariduskooli arengukava koostamisel, mis on kohaliku omavalitsuse arengukava üks osa (õpilasomavalitsuse kaudu; küsitlused);
noored osalevad kultuurikomisjoni töös.

Ka noorsootöö juhtimises ei ole noored eriti kaasaraäkiv pool. Noorte osalus noorsootöö juhtimisel käib kõige sagedamini läbi koolide, s.h. huvialakoolide, üldhariduskooli huvijuhtide ja õpilasomavalitsuse kaudu - seda on nimetanud seitse ankeedi tagastanud omavalitsuse esindajat. Sama palju on märgitud ka noorteorganisatsioonide, -keskuste, -klubide vahendust.

Noorte huvide ja eesmärkide väljaselgitamiseks on vajalik küsitluste ja uuringute läbiviimine. Noorte huvid huvialahariduse valdkonnas selgitatakse välja peamiselt üldhariduskoolides vestluste ja küsitluse vormis. Nii saadakse ka tagasisidet rahulolu kohta pakutavates huviringides. Noorte huvid on välja selgitatud nii mitteformaalsete vestluste kui ka formaalsete küsimustike kaudu. Huvide selgitamiseks on läbi viidud küsitlusi ka huvialakoolides, noortekeskustes, rahvamajades jm., vesteldud on noorte aktiivgrupi esindajatega ning õpilasomavalitsusega. Märgitud on ka, et mõningal juhul on küsitlused hõlmanud nii lapsi kui lapsevanemaid, näiteks on Haapsalu linnas avatud huviringe ka lastevanemate soovil.

Noorte poolt soovitud ja eelistatud huvialad hõlmavad väga laia spektrit erinevatest tegevusaladest.

Alad, tegevused, mille vastu on noortel huvi:

muusika (s.h. süntesaatori- ja kitarriõpe, löökpillid)
alternatiivmuusika
laulmine, s.h. ansamblid
näitlemine, teater
tants, s.h. kaasaegne tants; breiktants
kunst, s.h. kaasaegne kunst, *performanc*’id
käsitöö
vitraažikunst
esteetika
kokandus
sport, s.h. ekstreemsport
tehnikaringid
kardisõit
seiklusmatkad
arvutiõpe
fotograafia
film, video, animatsioonid
metallivalu
kiviraiumine
graffiti joonistamine
mitmesugune tegevus kaasaegsete meisterdamisvahenditega
majandusõpe
tervislik liikumine

2.6. Huvialahariduse finantseerimine

Valdavalt omavalitsused toetavad kas ühel või teisel moel laste õppimist huvialakoolides (oma või teiste). Toetus huvialaharidusele ulatub transpordikulude kompenseerimisest kuni kohamaksu ning õppemaksu 100%-lise kompenseerimiseni. Alljärgnevalt on toodud vastajate poolt nimetatud võimalused huvialakoolides õppimise toetamisel:

õppemaksu osaline või täielik kompenseerimine, s.h. vähekindlustatud peredele;
transpordikulude osaline või täielik kompenseerimine;
toetuse liik ja suurus määratakse vastavalt vajadusele/laekunud avaldustele.

Kõige rohkem on huvialahariduse laiendamiseks võimalusi ruumide, hoonete, spordirajatiste baasil. Samas on nimetatud, et pigem jääb puudu huvijuhtidest, mitte ruumidest: märgitud on huvijuhtide/spetsialistide vähesust; huvijuhtide töötasuprobleeme (madal palk).

Huvialakooli loomisel mitme kohaliku omavalitsuse/piirkonna peale on vastakad arvamused: osa ankeedi tagastanutest leiab, et see lahendaks mitmeid probleeme ning toetavad ideed väga, osa vastajaid aga leiab, et selline samm poleks otstarbekas. Ühise huvialakooli asutamise plussidena on toodud koostööd, korraliku ja kaasaegse kooli tekkimist. Plussideks on ühtne juhtimine, materiaalsete vahendite, ruumide ja baaside otstarbekam kasutamine, samuti avarduvad kaadrivaliku võimalused.

Peamise miinusena on nimetatud transpordikorraldust: osadele lastele jääks mitme omavalitsuse peale asutatud huvialakool kaugeks, eriti äärepiirkondade lastele. Vahemaad on kauged, laste transpordikulud oleksid suured. Samas peaks noortele olema huvialaharidus ja huvitegevus kättesaadavad võimalikult elukoha lähedal. Eelise saavad need noored, kes elavad huvialakoolile lähemal, kaugemate piirkondade noorte jaoks muutub sõltumine transpordikorraldusest aga teravamaks. Miinusena on nimetatud ka kompenseerimisüsteemi küsimust, sest lapsed võivad soovida õppida ka teiste kohalike omavalitsuste huvialakoolides. Võimalike probleemidena on märgitud taolise kokkuleppe saavutamise keerukust ning kokkulepitud finantseerimisüsteemi loomise vajadust.

2.7. Huvialahariduse tõmbekeskused

Hästitoimivate ja esiletoomist väärivate näidetena huvialahariduse korraldamisel on nimetatud hästitoimivat huvitegevust üldhariduskoolides (huviringid, mis on noore jaoks enamasti tasuta), samuti toimivat huvitegevust kultuurimajades, spordiklubides jm. Nimetatud on ka hästitoimivaid huvialakoole.

Huvialahariduse tõmbekeskusteks omavalitsuse sees on:

1. suuremad huvialakoolid (nii munitsipaal- kui era-);
2. üldhariduskoolid, spordibaasid;
3. huviklubid oma territooriumil, kultuurimajad, klubid, noortekeskused, rahvamajad, külakeskused, külaseltsid;
4. omavalitsuse sees asuvad asulad: linnad ja külad.

Huvialahariduse tõmbekeskusteks väljaspool omavalitsust on:

1. suuremad (lähi)asulad, s.h. suuremates asulates asuvad huvialakoolid;
2. väljaspool omavalitsusüksust asuvad heal järjel ja tugevad noortekeskused, noortemajad;
3. ühisüritused teiste huvialakoolidega väljaspool kohaliku omavalitsust.

Huvialahariduse toimimist ning arengut on kõige enam mõjutanud väljakujunenud traditsioonid ning eestvedajad, isikud või isikute ring. Traditsioonide kujunemisel on kindlasti oma osa juhendajatel, seetõttu on huvialahariduse arengu seos ringide juhendajatega oluline. Traditsioonidel on oma osa ka selles, et tüdrukutes enam huvi äratavaid tegevusi on rohkem: laul, tants, kunst, käsitöö jm. Uute ringide ning õppekavade avamise peamiseks aluseks on sihtgruppide arvamus ja huvi. Ringide kestvuse ja järjepidevuse tagavad aga eelkõige juhendajad, olemasolev baas ning traditsioonid (traditsiooniliselt aktiivne sporditegevus, pikaajaline muusikahariduse pakkumine jms.).

2.8. Huvialahariduse valdkonna tulemuslikkuse näitajad

Huvialahariduse valdkonna tulemuslikkuse näitajaid on käsitletud kolmelt tasandilt: indiviidi, kool ja piirkond. Alljärgnevalt on toodud iga tasandi kohta nimetatud näitajad.

Indiviidi tasandil:

- huvi ja tahe, huvi süvenemine;
- rahulolu;
- isiksuse areng, vaimsete ja füüsiliste võimete areng;
- oskuste ja teadmiste omandamine;
- erialane tase, võistlustest ja konkurssidest osavõtt, saavutused ja tunnustused;
- kohusetundlik suhtumine oma valitud tegevusse;

avaramad valikud edasiõppimisel;
valitud valdkonnaga jätkamine (individuaalne tegevus; huvialakoolides;
professionaalina);
omapäraste ideedega väljatulek;
oskus oma aega otstarbekamalt kasutada.

Kooli tasandil:

üldhariduskoolide huviringide osalejate arv suhtena piirkonna noorte arvu;
kaasatus (eriti hea, kui on suudetud kaasata vanema astme poisid);
vähem noori, kelle huvid ei leia rakendust;
seotus üldhariduskooliga lisaks tavaprogrammile (eeldusel, et huvialane tegevus ei
takista üldhariduskoolis õppimist), kaasatus koolivälisesse tegevusse;
noorte rahulolu ja jätkuv huvi huviringide vastu;
süvenenud oskuste, teadmiste täiendamise, füüsiliste ja sotsiaalsete võimete
arendamise soov;
kooli (nii üldharidus- kui ka huviala-) esindamine, s.h. ka kooli maine kujundamine, ja
osavõtt piirkondlikest ja vabariiklikest võistlustest, konkurssidest, näitustest;
saavutused, tunnustused koolis, piirkonnas, mujal;
kultuurhariduslik kasvatustöö, s.h. ka kontserdi- ja näitusepubliku kasvatamine;
aktiivne ja positiivne ellusuhtumine;
suurem võimalus tegeleda tunnivälise meelepärase arendava tegevusega,
mõtestatud vaba aja sisustamine;
rohkem valikuvõimalusi, võimaluste mitmekesistamine;
sõprussuhted teiste huvialakoolide/ -ringidega.

Piirkonna tasandil:

huvitegevusse on kaasatud võimalikult palju noori, laialdasema huvi äratamine ning
aktiivsuse tõstmine, loometegevuse tõstmine;
loodud võimalused huvitegevuse harrastamiseks, huvialahariduse kaetus
võimalikult paljudes ja mitmekülgses valdkonnades, huvialakollektiivide rohkus;
huvialakoolides jätkajate arv;
tegevuseta noorte arvu vähenemine, noorte kuritegevuse vähenemine, mõtestatud
ja sisuka vaba aja veetmine vastandiks noorte hulkumisele ning ebatervetele
eluviisidele;
võimaluste mitmekesistamine;
osalemine konkurssidel, näitustel, kontsertidel, võistlustel, oma piirkonna
esindamine; tunnustused, saavutused;
piirkonna kultuurielu mitmekesistamine;
ideedega väljatulemine;
koostöö arendamine.

2.9. Teavitamine, infovahetus

Huvialahariduse alast teavet levitatakse kõige enam üldharidus- ning huvialakoolide kaudu.
Näiteks Tartu linnas toimuvad õppeaasta alguses vastavad teabepäevad üldhariduskoolides.
Info levitamiseks kasutatakse veel teadetetahvleid ja infostende noortekeskustes, kultuuri-
ja/või rahvamajades, asutuste ja omavalitsuse infotulpadel. Küllaltki suur on ka kohaliku
(valla)lehe roll infokandjana: kohalik leht jõuab enamasti igasse postkasti - igasse peresse.
Tallinna linnas on üheks teabekanaliks märgitud ajalehtede eriväljaanded. Kasutatakse ka

Interneti kodulehekülgi (koolid, omavalitsus, vähesel määral asutused). Lisaks eelnimetatutele on märgitud ka otsekontakte, suusõnalist info liikumist juhendajatelt lastele, lapselt lapsele, lapsevanemate, kontaktisikute kaudu, läbi koostöövõrgustike. Info levitamise kanalina on toodud välja ka noorte infomessi "Stardipalavik".

Huvialakoolis õpitu ja edasine haridustee valik on omavahel seotud sageli muusika, kunsti ja spordi vallas. Muusika- ja/või kunstihariduse omandanu valib tihti ka vastava professionaalse muusiku/kunstniku elukutse. Muusika- ja/või kunstikoolis õppimine on kasuks tulnud pedagoogilise hariduse omandamisel. Näiteid on toodud veel näitlemise ja tantsimise edasiõppimisel. Toodud näidetest järeldub, et edasist haridusteed mõjutavad enam loometegevuse ja loovusega seotud valdkonnad, mis on pigem tütarlaste eelisladeks. Nõ. tehniliste alade edasiõppimise vähese seoste esiletoomise üheks põhjuseks on kindlasti tehnikaringide, aga ka teiste poiste poolt eelistatud ringide nappus. Poisid osalevad rohkem spordiringides ning võivad jätkata õpinguid nt. kehalise kasvatused pedagoogidena või valida professionaalse sportlase elukutse.

Noored ja täiskasvanud puutuvad kokku peamiselt ühisüritustel spordi- ja kultuuritöös. Näiteid nimetatud kokkupuutepunktidest:

- noorte aktiivgrupp, kes suhtleb omavalitsuse juhtidega;
- koostöö piirkonna arenguseltsis;
- koostöö mittetulundusühingu, seltsingu raames;
- koostegevus näite-, spordi-, tantsu-, muusika- jm. isetegevusringides;
- heakorraldud, spordipäevad, perepäevad, ühised peoõhtud, ekskursioonid jm.;
- klassiõhtud, matkad vanematega;
- koostegevus projekti raames.

2.10. Huvialahariduse kaasatuse positiivne mõju noore jaoks

Omandatakse täiendavaid teadmisi ja praktilisi oskusi.

Õppimine toimub läbi tegevuse, isikliku kogemuse - kogemuslik õppimine.

Huvialahariduses ja -tegevuses osalemine arendab vaimseid ja füüsilisi võimeid, sotsiaalseid teadmisi, oskusi ning kogemusi. Üldhariduskool annab teadmistaasi, aga ei anna piisavalt praktilisi ning sotsiaalseid oskusi. Need oskused saavad lapsed ringitegevustest, huvialakoolidest.

Läbi huvialahariduse ja -tegevuse arenevad olulised isikuomadused nagu töökus, sihikindlus, saavutusvajadus, vastutustunne, kohusetunne. Kuigi huvialahariduses ja -tegevuses tegeletakse õpilasega individuaalsemalt, aitavad huviringid kaasa kollegiaalsustunde tekkimisele ning koostöövõime suurenemisele.

Huvialahariduse ja -tegevuse kaudu saavutatakse enam tunnustust, eduelamusi. Eriti positiivne ja oluline on selle mõju üldhariduskoolis tõrjutud, vähese õpiedukusega või õpiraskustega noorte jaoks.

Huvitegevus üldhariduskoolis parandab õpilaste-õpetajate suhteid. Huvitegevuses saavutatakse juhendajaga vahetum kontakt, õpetaja-õpilase suhe on mitteformaalsem, loomulikum, avatum, õpilase suhtes vabam. Huvialahariduses ei ole ranget hindamissüsteemi ega kriteeriume, seetõttu on õhkkond nii õpilase kui juhendaja poolt vabam. Huvialakoolides toimuvat hindamist on noored ise lugenud vähemrangeks ning rohkem seostatuks võimetega.

Huvialaharidus ja huvitegevus on suur lisakoormus nii sisuliselt kui ka ajalisel. Samas on selgelt väljendunud seos - kes tegutseb aktiivselt kooliväliselt, selle

õpiedukus on ka vähemalt hea. Eduelamus ning tunnustatus huvitegevuses võib kaasa tuua ka õppeedukuse tõusu.

Huvalaharidus ning huvitegevus lähendavad lapsi, seega on huvitegevusel selgelt sotsialiseeriv ning tõrjutust vähendav funktsioon. Huvitegevusel on ka integreeriv funktsioon erinevate rahvusgruppide vahel.

Kaasatus huvitegevusse vähendab üldhariduskoolist väljalangemise tõenäosust, asotsialiseerumise võimalust, seda eriti poiste osas. Huvitegevusel on seetõttu ka kuritegevust ennetav funktsioon.

Huvitegevus toetab iseseisvust, omaalgatust, initsiatiivikust, aktiivsust.

Kuigi huvitegevus on lapse jaoks lisakoormuseks, on märgitud ka huvitegevuse lõõgastavat ning pingetmaandavat mõju. Kuna õppeprogramm üldhariduskoolis on teadmistemahukas ning küllalt tihe, saavad lapsed ennast huvitegevuse kaudu maandada, stressist ja pingest vabastada.

Huvalaharidus kui mitteformaalne haridus aitab kaasa noore parematele võimalustele tulevikus, s.h. ka tööturul konkureerimisel. Huvalahariduses ja tegevuses osalemine valmistab noori ette täiskasvanumaailmas toimimiseks, hakkamasaamiseks, tulevaseks tööks ja erialavalikuks, õpinguteks, läbilõögiks tööturul ja konkurentsivõimelis.

Töölesaamisel ning tööturul konkureerimisel on lisaks otsestele seostele huvitegevuse, huvalahariduse ja tulevase haridustee, elukutse valiku vahel kaudne seos läbi paremate sotsiaalsete oskuste, eduelamuse, aktiivse ellusuhtumise.

Aktiivselt huvalahariduses osalenu kannab oma kogemuse ja positiivse hoiaku edasi järgnevale põlvkonnale lapsevanemana.

Kaasatus huvalaharidusse ja -tegevusse toetab noorte seas piirkonna identiteedi tugevdamist, mis on eriti oluline maapiirkondade jätkusuutliku arengu jaoks: tugevnenud kodukohatunne aitab kaasa noorte spetsialistide tagasipöördumisele, pikemas perspektiivis ka piirkonna igakülgsel arengule (ettevõtetus, kultuurielu jm.).

3. Peamised probleemid. Järeldused ja soovitused valdkonna arendamiseks ning tõhustamiseks

Probleem:

- ◆ **Huvalaharidus ei ole valdkonniti ühtlaselt kaetud. Probleemiks on poistes rohkem huvi äratavate ringide nappus.**

Huvalaharidus ei ole valdkonniti ühtlaselt kaetud, tehnikavaldkond on praktiliselt katmata. Traditsioonilised ja eelisarendatud valdkonnad on loometegevusega seotud, nt. muusika ja kunst. Tehnikavaldkonna kallidus ning juhendajate-eesvedajate nappus on tinginud tehnikaringide vähesuse. Tehnikaringide vähesuse mõjutab enam poiste osalemist huvalahariduses: poistes enam huvi äratavate ringide vähesuse tõttu on poiste osalemise määr huvitegevuses ja huvalahariduses umbes 30% huvalahariduses ja huvitegevuses osalejate koguarvust.

Eesti majanduse arengumootorina on nimetatud teadus- ja tehnoloogilist arendustegevust ning innovatsiooni. Riiklikus Arengukavas on probleemina toodud noorte teadlaste väikest järelkasvu (2000. aasta seisuga on 43% kogu teadlaskonnast üle 50-aastane). Uute toodete ja teenuste arendamisel tehnikavaldkonnas on suur puudus kõrge kvalifikatsiooniga (noortest) teadlastest-inseneridest. Tabelis 1 on toodud viimaste aastate populaarsemad erialad avalik-õiguslike ülikoolide bakalaureuseõppesse astumisel. Tabelist on näha, et reaal- ja

täppisteaduste erialade osatähtsus on väiksem võrreldes sotsiaal- ja humanitaarteaduste erialadega. Eesti teadus- ja arendustegevuse strateegias 2002-2006 "Teadmistepõhine Eesti" on ühe strateegilise eesmärgina defineeritud teadmistebaasi tugevdamist. Samal ajal on tehnikavaldkond huvialahariduses seni olnud alatähtsustatud ning väikese prioriteetsusega, eriti riiklike prioriteetide valguses. Arenguvõimaluste loomisega peab hakkama tegelema varem, mitte kõrgkoolides, seetõttu on vajalik suurem tähelepanu tehnilisele-tehnoloogilisele tegevusele ka huvialahariduses ja huvitegevuses.

Tabel 1 Populaarsemad erialad avalik-õiguslike ülikoolide bakalaureuseõppesse astumisel, 2002 - 2003 (Statistikaameti andmeil)

Aasta	Avaldusi ühele kohale		Vastuvõetud üliõpilased		Naiste osatähtsus vastuvõetute seas, %	
	2002	2003	2002	2003	2002	2003
Lavakunst	21,4	-	17	-	47	-
Keskonnakaitse	14,6	14,7	56	63	73	75
Sotsioloogia	16,8	12,2	25	32	88	78
Inglise filoloogia	14,5	10,7	39	50	95	90
Romanistika		10,7		29		90
Audiovisuaalne meedia	13,1	10,6	15	19	53	53
Inglise keel ja kirjandus		10,6		63		86
Loodusvarade kasutamine ja kaitse	20,9	9,4	21	50	67	62
Geomaatika	14,4	9,3	52	78	65	65
Keskonnakorraldus	14,5	9,1	19	33	79	58
Psühholoogia	13	8,3	55	96	73	70
Tekstiili-, moe- ja nahakunst	12,7	6,4	13	22	100	100

SOOVITUSED:

- ◆ Võrdsete võimaluste loomine eri soost; erinevate huvidega lastele ja noortele.
- ◆ Suurema tähelepanu pööramine tehnika-aladele ja poistes rohkem huvi äratavatele aladele üldisemalt, selleks ka materiaalse baasi loomise võimalusi pakkuvate meetmete väljatöötamisega.

Suund huvialahariduse rahastamisel on hetkel valdkonnapõhine, jätkuvalt toetatakse seni eelisarendatud valdkondi. Olukorra ühtlustamiseks ning suurema võrdsuse loomiseks, seda ka mittetulundusühingutena tegutsevate huviklubide ja erakoolide lõikes peaks rahastamisel pöörama enam tähelepanu nii valdkondadele kui ka tasemele. Huvialahariduse valdkondade ühtlasem areng ning kaetus võimaldab kaasata enam erinevate huvidega noori.

Arvestades huvitegevuses osalemise positiivset mõju (muu hulgas sotsialiseeriv, tõrjutust ning üldhariduskoolist väljalangemise tõenäosust vähendav) tuleks enam tähelepanu pöörata just "poisteringide" arendamisele ning seeläbi poiste suuremale kaasamisele huvitegevusse. Tehnilis-tehnoloogilise valdkonna suurem tähtsustamine aitaks sellele oluliselt kaasa.

Probleem:

- ◆ Huvialahariduse ja huvitegevuses osalemine väheneb gümnaasiumiastmes oluliselt.

Huvitegevuses ja huvialahariduses osalemine väheneb oluliselt gümnaasiumiastmes ning noortel vanuses 19-26. Gümnaasiumiastmes on koormus võrreldes alg- ja keskastme koormusega tunduvalt suurem, pühendatakse peamiselt õppetööle, huvialahariduses ja tegevuses osalemiseks napib aega. Noored vanuses 19-26 on huvitegevusest kõrvale jäänud peamiselt võimaluste puudumise tõttu: huvitegevuse keskusteks on enamasti üldhariduskoolid, eriti maapiirkondades, üldhariduskooli lõpetamisel jäädakse ka huvitegevusest kõrvale. Siiski pakuvad teatavaid võimalusi täiskasvanutele suunatud ringid, klubid jms., samuti on järjest rohkem võimalusi ka avatud noortekeskuste juures.

Noori vanuses 19-26 oli 2003. aasta alguse seisuga kokku 157 200 ehk 41% noorte koguarvust (vt. tabelit 2). Samas on just sellel vanusegrupil kõige vähem võimalusi huvitegevuses osalemiseks. Huvialahariduse ja huvitegevuse valdkonnas panustatakse sellele vanusegrupile kõige vähem, seda nii maal kui linnas.

SOOVITUS:

◆ Võrdsete võimaluste tagamine ka erinevas eas noortele.

Peale gümnaasiumi lõppu jäävad noored sageli huvitegevusest kõrvale, kuna sellisele vanusegrupile on suunatud vähe tegevusi. Ka noortele vanuses 19-26 tuleb enam tähelepanu pöörata ning ka spetsiaalselt vastava vanusegrupi kooskõidamiskohtade ja tegevusvõimaluste arendamisesse panustada. Selles eas noorte suuremaks kaasamiseks tuleb tähelepanu pöörata kas avatud noortekeskuste tegevusele või täiskasvanutele suunatud klubide, seltside jm. tegevusele, et neid noori rohkem huvitegevusse kaasata.

Probleem:

◆ Maapiirkondade noortele võib huvialaharidus jääda mõnevõrra vähem-kättesaadavamaks.

Statistikaameti andmetel oli 2003. aasta algul Eestis 7-26-aastasi noori kokku 380 368, nendest maal 121 576 ja linnades ning alevites 258 792 (vt. alljärgnevat tabelit 2).

Tabel 2 7-26-aastaste noorte arv (Statistikaameti andmeil)

Vanus	Arv	s.h. maal	linnades ja alevites
7-9	40 362	15 126	25 236
10-12	54 080	19 939	34 141
13-15	65 322	22 794	42 528
16-18	63 404	21 398	42 006
19-22	81 562	24 005	57 557
23-26	75 638	18 314	57 324
Kokku	380 368	121 576	258 792

Toodud tabelist selgub, et esimese kooliastme ealisi noori elab maal 37% (maanoorte suhtarv vastavas eas - 7-9aastased - noorte üldarvu), 16-18-aastasi maanoori on 34%, 19-22-aastasi maanoori aga 29%. Täisküpsed noori ehk potentsiaalseid kõrghariduse omandanuid elab maal 24%. Sellest järeldub, et linnalised asulad on noorte jaoks vanuse tõustes üha suuremateks tõmbekeskusteks nii üldhariduse kui ka huvialahariduse valdkonnas. See omakorda annab põhjust oletada, et mida enam suudab kohalik omavalitsus pakkuda täisstruktuuriga haridusteenust (nii üld- kui ka huvialaharidus), seda enam pidurdub noorte väljavool piirkonnast. Eriti oluline on see maapiirkondade jaoks: huvialahariduse lisandväärtuseks ning mõjuks on see, et kaasatus huvitegevusse toetab noorte seas piirkonna identiteedi tugevdamist. See on oluline maapiirkondade jätkusuutliku arengu tagamiseks:

tugevnenud kodukohatunne aitab kaasa noorte spetsialistide tagasipöördumisele, pikemas perspektiivis ka piirkonna igakülgsele arengule.

Kuna üldhariduskoolidest on kujunenud olulised keskused huvialategevuse korraldamisel, mõjutab üldhariduskoolide positsioon ja tugevus perspektiivis ka huvitegevust piirkonnas. Mida tugevam on üldharidusteenuse pakkuja, seda rohkem saab areneda ka huvitegevus kooli kõrval, huvitegevuse võimalusi on rohkem, s.h. valdkonniti. See on ka oluliseks tõmbeteguriks teistele lähikonna noortele. Hetkel on huvialahariduse areng seotud kohaliku omavalitsuse positsiooniga, mida kinnitab ka Tartu Ülikooli sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika osakonna poolt tehtud uuring "Omavalitsuste toetus lastega peredele" (Tartu Ülikool, 2004): maavaldades oli tugevaks huviala- ja koolihariduse toetamise ennustajaks kohaliku omavalitsuse vahendite hulk elaniku kohta. Linnadest tegid mõnevõrra suuremaid investeeringuid laste huviala- ja kooliharidusse need omavalitsused, kus oli vähem toimetulekutoetuse saajaid, s.t. vaesust. Sealjuures olid suured erinevused maa- ja linnapiirkondadel nii üldhariduse kui ka huvialahariduse rahastamisel: üldhariduse keskmine summa lapse kohta erines maal ja linnas ligi 2600 krooni võrra (maalapse kohta kulus 11 410, linnalapse kohta 8750 krooni, vt. ka tabel 3 lk.20). Huvialahariduses tehti linna noore kohta aastas keskmiselt kulutusi 2845 krooni eest, maal aga ainult 760 krooni eest. Maal on aastaga investeeringud laste huvialaharidusse suurenenud suhteliselt tagasihoidlikult.

Huvialahariduses ja huvitegevuses osalemine on osade laste ja noorte jaoks takistatud transpordiprobleemide tõttu, eriti on mõjutatud maapiirkondade noored. Maapiirkondade noored sõltuvad sageli koolibussiringist, gümnaasiumiealised noored jäävad huvitegevusest kõrvale juba seetõttu, et koolipäevad on pikemad, pärast tundide lõppu tuleb koolibussi aeg peale. Huviringides saavad osaleda rohkem algklasside ja keskkastme õpilased, neil on väiksem koormus, jääb aega üle ringides osaleda.

Kaugematest piirkondadest õppimas käivad noored saavad huvitegevuses sageli osaleda vaid juhul, kui transpordi huviringidesse ja huvialakoolidesse korraldavad lapsevanemad. Huvialaharidus ja -tegevus on paratamatult koondunud peamiselt keskustesse (baasid, juhendajate olemasolu jm.), keskustest kaugemate piirkondade, eriti maapiirkondade lastelt ja noortel on huvialahariduses ja -tegevuses osalemine takistatud nii transpordikorralduse (ühenduse puudumine, aegade mittesobimine jm.) kui ka ajaliste takistuste tõttu (päeva oluline pikenev, õppimiseks vajaliku aja vähenemine jms.).

SOOVITUSED:

◆ Võrdsete võimaluste tagamine erinevate piirkondade, maa ja linna lastele ja noortele.

Hetkel on maapiirkondade lastel noortel huvialavaldkonnas osalemine kohati takistatud seaduslike regulatsioonide puudumise tõttu (nt. kohalike omavalitsuste omavahelise arvllemissüsteemi puudus, vt. ka *vastavat probleemi lk. 19*). Maapiirkondade noortel on huvitegevuses osalemine niigi raskendatud transpordiprobleemide tõttu. Kaaluda tasuks õppemaksu suuruse ühtlustamist huvialakoolides: hetkel on õppemaksu vahe koolides enam kui viieteistkümnekordne (arvestamata õppetöö mahtusid). Raskemasse olukorda jäävad seetõttu madalama elatusasemega piirkonnad, eriti maapiirkondade noored, kelle suhtes on tekitatud huvialahariduses osalemiseks barjäärid.

Teha ettepanekud huvialakoolidele võimaluse korral tunniplaanide muutmiseks ning koolibussil ning bussifirmadel muuta sõidugraafikuid paindlikumaks, kuna valdkonna probleemidena väljaspool kohalikku omavalitsust õppimisel on nimetatud kõige enam transpordikorraldusega seonduvat: sõltuvus bussiliiklusest, bussiaegade mittesobimine.

Probleem:

- ◆ **Huvialahariduse valdkond ning selle arendamine on jäetud suures osas kohaliku omavalitsuse ülesandeks. Huvialahariduse areng sõltub kohaliku omavalitsuse eelistustest, eelarvest jms.**

Riiklikult on huvialahariduse arendamine jäetud kohaliku omavalitsuse ülesandeks, seetõttu puudub valdkonnas tervikuna stabiilsus, sõltutakse omavalitsuse prioriteetidest, omavalitsusjuhtide vahetumisest jm. Sellest tulenevalt arendatakse huvialahariduse valdkonda hetkel pigem lühiajalistest nägemustest, mitte strateegilistest eesmärkidest lähtuvalt. Haridus- ja Teadusministeeriumi poolt korraldatud uuringust põhikoolist väljalangevuse põhjuste kohta ("Põhikoolist väljalangevuse põhjuste analüüs", Haridus- ja Teadusministeerium, 2003) on muu hulgas vaadeldud ka huvialahariduse edendamist Euroopa Liidu liikmesriikide kohalike omavalitsuste poolt. Enamikus liikmesriikides on tehtud vastavad seadusandlikud korraldused, et suurendada kohalike omavalitsuste rolli nii üldhariduse kui huvialahariduse edendamisel. Mõned näiteid erinevate riikide kohta. Saksamaal teevad nii riiklikud kui erainstitutsioonid, kultuuri- ja haridusasutused koostööd laste vaba aja sisustamisel, samuti aidatakse lapsi kodutööde tegemisel. Prantsusmaal baseeruvad mitmed kooliga seotud projektid kohalike omavalitsuste, eraettevõtete ja teiste kohalike asutuste koostööl (nt. kokkulepped, mille alusel tagavad osapoolsed laste vaba aja sisustamise). Hollandis on näiteks loodud koolist osavõtu komiteed mitmetes kohalikes omavalitsustes ja piirkondades, komiteede eesmärgiks on vähendada koolist väljalangevust. Hispaanias ja Portugalis on kohalikel omavalitsustel oluline roll haridusprogrammide juurutamisel ning rakendamisel (sotsiaal)probleemsetest peredest lastele ning lastele, kellel on tekkinud probleeme traditsioonilise hariduse omandamisega. Ka Lätis ja Soomes toimib proportsionaalse panustamise skeem huvialaharidusse. Eestis munitsipaalomanduses olevad huvialakoolid on Euroopas ainulaadsed. Eestis seni ühtne mudel huvialahariduse edendamisel puudub. Huvialahariduse areng on sõltuvuses nõ. hooajaotsustest: omavalitsusjuhtide vahetumisest, aastaelarvest jms.

Haridusministri määrusega on pandud üldhariduskooli pidajale ehk kohalikule omavalitsusele kohustus vastavalt õpilaste arvule luua ka huvijuhi ja ringijuhi ametikoht, s.t. kohustus tagada ja organiseerida üldhariduskoolis minimaalne huvitegevus. Pigem on omavalitsused selle kohustuse seni täitmata jätnud, kuigi viimasel ajal on järjest enam loodud üldhariduskoolide juurde ka huvijuhtide ametikohti. Positiivne on see, et riiklik regulatsioon on leidnud nüüd järgimist. Samas annab teatav ajaline nihe tunnistust sellest, et ilma riigipoolse rahalise panustamiseta valdkonda ei saa nõuda ka riigi poolt seatud ootuste ja ettekirjutiste täitmist.

SOOVITUSED:

- ◆ **Riiklikul tasandil huvialahariduse prioriteetide ning eesmärkide sõnastamine, stabiilse arengu kindlustamine vastavalt eesmärkidele.**
- ◆ **Rahastamisskeemi väljatöötamine, kus oleks osaline ka riik: riigi, kohaliku omavalitsuse ning lapsevanema poolne proportsionaalne panustamine huvialaharidusse ja huvitegevusse.**
- ◆ **Samalaadset monitooringut peaks teostama huvialahariduse valdkonnas iga 3...4 aasta järel, siis tekiksid aegread, mille alusel saaks järeldusi teha valdkonna dünaamika kohta ning mis võimaldaks ka prognoose koostada ning probleeme ennetavaid meetmeid kavandada.**

Riiklikul tasandil tuleb sõnastada eesmärgid, nende eesmärkide elluviimist tuleb järjekindlalt toetada, kindlustada stabiilne areng. Olemas on noorsootöö arengukava aastani 2004,

pikemaajalisem strateegia noorsootöö valdkonnas, s.h. huvialahariduses on puudu. Puudu on huvialahariduse alastrateegiad, nt. tantsualal jm. Ilma strateegilise eesmärgistusest ei saa oodata huvialahariduse valdkonna ühtlast ning jätkusuutlikku arengut.

Huvialahariduse materiaalse hetkeolukorra analüüsimisel selgub, et valdavalt on materiaalne olukord piirkondades huvialahariduse toimimise ja arengu seisukohalt ebapiisav: kaetud on vaid elementaarsed vajadused. Juba hetkel on vastava materiaalse baasi puudumine takistuseks tehniliste alade arendamisel. Järelikult võib huvialahariduse materiaalne olukord peatselt saada üheks oluliseks arengut takistavaks teguriks. Ressursside puudumine võib pidurdada uute teemavaldkondade või erialade pakkumist, samas olla ka kitsaskohaks olemasoleva taseme säilitamisel (inventar; ruumid; juhendajate palgatase jm.).

Huvialahariduse valdkonna areng sõltub hetkel paljuski omavalitsuse prioriteetidest ning rahalistest võimalustest eelarveaastal. Omavalitsuste võimalused on väga erinevad, seetõttu on valdav arvamus, et riik peaks huvialaharidust oluliselt rohkem toetama. Huvialahariduse otstarbeka finantseerimisskeemi hinnangutest selgub, et ootused on suurema riigipoolse toetuse ning kaasfinantseerimise järele. Vähemalt osa huvialahariduse rahadest peaks tulema riigieelarvest (nt. õpetajate-juhendajate palgad; investeringuteks vajalikud ressursid). Optimaalseks loetakse kombineeritud finantseerimisskeemi: osa riigieelarvelistest vahenditest, osa kohaliku omavalitsuse eelarvest, osa lapsevanemalt. Huvialaharidusse proportsionaalse panustamise skeem toimib hetkel nt. Soomes ja Lätis, ligikaudu 50-60% panustab riik, 20-25% kohalik omavalitsus ning 20-25% lapsevanem.

Probleem:

- ◆ **Puudub kohalike omavalitsuste vaheline arvlemiskord huvialakoolis käivate laste kohamaksu tasumiseks. Enam on mõjutatud maapiirkonnast linnalise piirkonna huvialakooli käivad lapsed.**

Osade laste ja noorte jaoks on huvialahariduses osalemine takistatud nende elukohajärgse omavalitsuse ning huvialakooli omava omavalitsuse mitteamarvlemise tõttu. Hetkel seaduslik alus selliseks arvlemiskorraks puudub, küsimus on teise omavalitsuse prioriteetides ning heas tahtes. Kui omavalitsus maksab pearaha ainult oma elanikeregistrisse kantud laste eest, pole huvialakoolid huvitatud teisest kohalikust omavalitsusest käiva lapse võtmisest õpilaste nimekirja. Lisaprobleeme tekitab olukord, mil lapse elukohajärgne omavalitsus ei soovi tasuda huvialakooli kohamaksu. Kohamaksu tasuva omavalitsuse jaoks on problemaatiline nn. surnud hingede küsimus. Laps võib huvialakoolis käimise katkestada, kui kohamaksu tasuvale omavalitsusele sellest ei teatata, makstakse tasu nõ. surnud hinge eest. Sellise olukorra vältimiseks on osades omavalitsustes pandud huvialakoolidele regulaarse aruandluse esitamise kohustus: huvialakool esitab nt. kvartaalselt huvialakoolis õppivate õpilaste arvu, omavahel arvlevad omavalitsused korrigeerivad selle alusel lepinguid. Samas nt. Tallinna Linnavalitsuse andmetel õpib Tallinna huvialakoolides 2004/2005. õ.-a. seisuga 738 last väljastpoolt Tallinna ning kokkulepete saavutamine teiste omavalitsustega on ülimalt keeruline. Hetkel kehtiva süsteemi üheks miinuseks on ka sissekirjutuse mittevajalikkus: inimeste sissekirjutus ei pruugi kattuda tegeliku elukohaga. Sellele saavad viidata ka arvlevad omavalitsused, alus teisele omavalitsusele õpilase kohamaksu finantseerimiseks hägustub.

Omavalitsustevaheline mitteamarvlemine puudutab eelkõige maapiirkonnast linnalise piirkonna huvialakoolidesse käivaid lapsi, mistõttu on maapiirkondade noortel huvialahariduse omandamine kohati raskendatud kunstlikult tekitatud barjääride tõttu (vt. ka *probleemistikku lk. 16 - maapiirkonna noorte võimalik kõrvalejäämine huvialahariduse omandamisest*). Maapiirkondade noorte ebasoodsamat olukorda huvialahariduse omandamisel võrreldes

linnaliste piirkondade noortega kinnitab ka Tartu Ülikooli sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika osakonna poolt läbi viidud uuring “Omavalitsuse toetus lastega peredele 2003-2004” (Tartu Ülikool, 2004). Uuringust selgub, et huvialahariduse rahastamisel on suured erinevused linnade ja maapiirkondade omavalitsuste vahel. Linna noore (7-18a) kohta tehti 2003. aastal keskmiselt kulutusi 2845 krooni eest, maal aga ainult 760 krooni eest.

Tabel 3 Huvialahariduse ja üldhariduskooli kulutused 7-18-aastase lapse kohta maal ja linnas 2003 (keskmine)

	Maa	Linn	Eesti
Huvialaharidus	760	2845	1263
Üldharidus*	11 410	8 750	10 980
Kokku	12 170	11 595	12 243

* Üldharidus = kulud oma koolidele + kooliteenus oma lastele väljaspool oma kov + muud haridusasutused + transpordikulud 2003 + 10* koolitoit sept 2004

Allikas: Ainsaar, Soo, Aidarov. Omavalitsuste toetus lastega peredele 2003-2004 (Tartu Ülikool, 2004)

Kuna kulutused laste huvialaharidusele olid statistiliselt suuremad nendes omavalitsustes, kus kohaliku omavalitsuse omavahendite hulk elaniku kohta oli suurem (elanike kõrgemad palgad ning kohaliku eelarvesse laekuv suurem üksikisiku tulumaks elaniku kohta), siis erinevused maa ja linna vahel on suured. Maapiirkondades on rohkem toimetulekutoetuste saajaid ning omavalitsuse omavahendite hulk on väiksem, seetõttu saab huvialaharidust ja huvitegevust toetada vähem. Lisas 4 on toodud Eesti omavalitsusüksuste jaotus elanike heaoluklasside järgi. “Perifeeria”-piirkonna moodustavad need omavalitsused, kus elanike hõivatus on võrreldes Eesti keskmisega madalam ning töötajad odavam. Kuna elanike heaolu on üheks aluseks ka omavalitsusüksuse tulubaasile, peegeldab see graafik omavalitsuste võimalikku tulubaasi, s.h. ka hüpoteetilist võimalust huvialahariduse toetamisel.

Kuna huvialaharidus on tervikuna jäänud kohaliku omavalitsuse finantseerida, on ebasoodsamas olukorras väiksema tulubaasiga omavalitsused, eriti suurematest keskustes kaugemal olevad piirkonnad. Maapiirkondade laste huvialahariduses ja huvitegevuses osalemise võimalikkus ning määr on hetkel sõltuvas omavalitsuse prioriteetidest ning tulubaasist, seega on huvialahariduse omandamine maapiirkondade noortele võrreldes linnaliste piirkondade noortega vähemkättesaadavam, maapiirkondade noored on käesoleva olukorra tõttu mõneti diskrimineeritud.

SOOVITUS:

◆ Kohalike omavalitsuste omavahelise arvlamise reguleerimine õigusaktidega ühtlaseks ja üheselt mõistetavaks.

Hetkel kujuneb omavalitsustevahelise arvlamise süsteem kohalike omavalitsuste vahel läbirääkimiste tulemusena. Arvlamiseni jõudmine on problemaatiline, omavalitsuse otsusest võib sõltuda aga noorte osalemisvõimalus väljaspool kohaliku omavalitsuse territooriumi paiknevates huvialakoolides. Omavalitsustele võiks levitada näidiseid tingimustest ja lepingutest, milles sätestatakse laste arv, õpilaskoha maksumus järgmiseks õppeaastaks ning suurusjärk, mille ulatuses omavalitsus kompenseerib lapsele õpilaskoha maksumuse (kas osaliselt või täielikult). Eesti noorsootöö arengukavas 2001-2004 on huvialahariduse alapunktis toodud ühe kavandatava sammuna soovitusliku õpilaskoha maksumuse sätestamise korra koostamine vastavalt õppekava mahtudele ning konkreetse huviala spetsiifikale. Ka sellise korra olemasolu soodustab selgust ning üheselt mõistetavust.

Probleem:

- ◆ Üleriigilised õppekavad on olemas ainult osadel huvialahariduse valdkonna huvialakoolidel.

Üleriigilised õppekavad on olemas traditsiooniliste valdkondade huvialakoolidel, nt. muusika ja kunst. Samas on ka nende valdkondade siseselt kohati õppekavade katvus puudlik: muusikakoolidel üldosakondadel on puudu raamõppekava, samuti puudub kunstikoolidel üleriigiline õppekava ettevalmistusrühma osas. Nende valdkondade huvioppe osas on üleriigiline õppekava üldsõnaline ning reguleeritud üldkultuurilise põhihariduse alapunkti kaudu. Huvioppele on siiski koostatud näidisainekavasid, mida huvialakoolid kasutada saavad.

SOOVITUS:

- ◆ (Näidis)ainekavade, teemakavade, toimimismudelite väljatöötamine huvialahariduse taseme parandamiseks.

Huvialahariduse taseme ühtlustamiseks ning parandamiseks tuleks levitada näidisainekavasid erinevates valdkondades. Huvialahariduse raamõppekavade väljaarendamine on prioriteedina märgitud ka "Eesti noorsootöö arengukavas aastaks 2001-2004".

Probleem:

- ◆ Huvialakoolid pakuvad süvaõpet, aga ei saa väljastada kutsetunnistust.

Huvialakoolid ei saa hetkel anda kutsetunnistust, kuigi tegelevad süvaõppega ning selline algharidus-eelharidus on kutseõppeasutuste ning kõrgkoolide poolt tunnustatud. Omandatud alghariduse olemasolu on ka edasiõppimise eeldusi.

SOOVITUS:

- ◆ Vajalik oleks kutseõppe aktsepteerimise kaalumine huvialakoolide tasandil: üldhariduskool annab baashariduse, tantsu-, kunsti-, muusikakoolist saaks kutsehariduse diplomi.

Kutseõpet ei ole hetkel võimalik anda enne 9. klassi. Selleks ajaks on noor aga lootusetult hiljaks jäänud (ei saa alustada nt. muusika- või tantsuõpinguid).

Probleem:

- ◆ Huvialahariduse valdkonna üheks teravamaks probleemiks on juhendajate nappus ning alarahastatus. Puudub ühtne täiendkoolitussüsteem huvialakoolide õpetajatele ning huviringide juhendajatele.

Huvialahariduse valdkonna sõltuvus juhendajatest on Eestis väga suur, huvialahariduse valdkonna peamise probleemina on nimetatud juhendajate, s.h. meesjuhendajate puudust. See takistab ka valdkonna kui terviku edasist arengut: uute huviringide, uute erialade tekkimist, valdkonna laiendamist. Lisanduvaks probleemiks on huvialahariduse ja -tegevuse järjepidevuse katkemise oht juhendaja kõrvalejäämise, lahkumise vms. põhjuse tõttu: sageli baseeruvad huviringid ühel juhendajal, tema kadumisel katkeb ka huvitegevus ning selle järjepidevus. Taas on probleem teravam eelkõige maapiirkondades. Lisanduvaks probleemiks on huvialahariduse valdkonna alatasustatus juhendajate ja õpetajate palkade osas. Huvialakoolide õpetajate palgatase on oluliselt madalam üldhariduskoolide õpetajate

omast. Samas on ka üldhariduskooli õpetajatest ringijuhtide tasu madalam tariifiga, sest tuleb erinevalt põhitöötasust kohaliku omavalitsuse eelarvest. Omavalitsuse eelarvest palka saava huvialahariduse pedagoogi palk on hetkel ligi 1/3 võrra väiksem üldhariduskooli õpetaja palgast. Õpetajate ühtse finantseerimisskeemi rakendamise korral kaoks ära vahetegemine pedagoogide vahel, omavalitsused aga saaks sellise finantseerimisskeemi tulemusena eraldada rohkem vahendeid sisulisele tegevusele.

Alarahastamise ning baasrahastuse ebastabiilsuse tõttu on nii huvialahariduse õpetajad kui ka ringide juhendajad sunnitud olema projektijuhid. Projektiviisiline tegutsemine on aga oma olemuselt ebastabiilne ning pole püsiv, seetõttu puudub ka huvialahariduse valdkonnas stabiilsus, kindlus. Lisaks on huvialahariduse reformimise tõttu (suund mittetulundusühingutena toimimisele) eestvedajatel ja ringijuhitudel tulnud hakata tegelema mittetulundusühingute käivitamise ja arendamisega, raamatupidamisega, mis on juhendajate jaoks ühelt poolt uudne situatsioon, teiselt võtab aega ära ka sisuliselt tegevuselt.

“Üldhariduskoolide huvijuhtide staatuse ja koolitusvajaduse uuringust” (koostanud H. Jõe) selgub, et 20% üldhariduskoolide huvijuhtidest puudub pedagoogikaga seotud haridus. Täiendõpe ja koolitus on hetkel jäetud ringijuhendajate ning huvialakoolide õpetajate endi hooleks. Olemas on noorsootöö kutseala kirjeldus (Haridus- ja Teadusministeerium, 2002), samas puuduvad kutsestandardid nii noorsootöötajale kui ka ringijuhile ja huvialakooli õpetajale. Noorsootöövaldkonnas laiemalt puudub noorsootöötaja kvalifikatsioonisüsteem, järelikult on puudu ka kvalifikatsioonisüsteemile baseeruv täiendkoolitussüsteem. Noorsootöötajaid koolitatakse Tallinna Pedagoogilises Seminaris ja Tartu Ülikooli Narva Kolledžis, huvijuhte Viljandi Kultuuriakadeemias. Rahvamajade juhatajad ja ka ringijuhid saavad koolitusi Rahvakultuuri Arenduskeskuse kaudu. Koolitustuge pakkuvad organisatsioonid ning õppeasutused tegelevad ühe konkreetse huvialahariduse valdkonnaga, ühtne täiendkoolitussüsteem puudub. Enesetäiendamise võimalused on sageli piiratud rahaliste vahendite nappuse tõttu.

SOOVITUSED:

- ◆ **Juhendajate, ringijuhtide kvalifikatsiooninõuete väljatöötamine koos palgaastmestikuga, mis arvestab kvalifikatsiooni ja on võrreldav üldhariduskoolide õpetajate omaga.**
- ◆ **Süsteemaatilise ja kõiki valdkondi hõlmava täiendõppesüsteemi rakendamine.**
- ◆ **Juhendajate, eestvedajate, ringijuhtide, huvijuhtide reservi kujundamine ja selle kaudu huvialahariduse ning -tegevuse järjepidevuse, jätkusuutlikkuse tagamine.**
- ◆ **Kõrgkoolide juurde huvialaõpetaja, huvijuhi, ringijuhi, juhendaja lisaerialade saamise võimaluse loomine.**

Noorsootöö valdkonnas oleks esmalt vajalik noorsootöötaja nii kutsestandardi kui ka kvalifikatsioonisüsteemi väljatöötamine ja loomine ning vastava täiendkoolitussüsteemi loomine koos tugisüsteemi korraldamisega. Samuti on vajalik juhendajate ja ringijuhtide kvalifikatsioonisüsteemi väljatöötamine. Huvialahariduse jätkusuutlikkuse ning arengu tagamiseks on enam vaja tähelepanu pöörata ka ringijuhtide täiendõppesüsteemi korraldamisele, s.h. uute ringijuhendajate väljaõpe. Kvalifitseeritud huvijuhtidele mitmekülgse täiendõppe ning meetodilise nõustamise tagamine on prioriteetsena märgitud ka Eesti noorsootöö arengukavasse 2001-2004.

Rakendada üldhariduskoolide õpetajatele ja huvialakoolide õpetajatele ühtne

finantseerimisskeem. Huvialaõpetajate palgatase huvialakoolis on oluliselt madalam üldhariduskoolide õpetajate omast, palga tõstmine jääb ebapiisavate võimaluste taha. Probleemi ühe võimaliku lahendusena nähakse olukorda, mil huvialaõpetaja palk peaks tulema samast allikast mis üldhariduskoolis (riigieelarvest). Hetkel on omavalitsuselt palka saava huvialakooli pedagoogi palk ligi kolmandiku võrra väiksem üldhariduskooli õpetaja palgast, ringijuhendajate palgamäär on sageli veel väiksem. Osa huvitegevusest toimub vabatahtliku tööna: entusiasmist, missioonitundest, kodukandi väärtustamisest. Õpetajate ühtse finantseerimisskeemi rakendamise korral kaoks ära vahetegemine pedagoogide vahel. Omavalitsus saaks selle finantseerimisskeemi tulemusena eraldada rohkem raha sisulisele tegevusele. Oluliseks lisandväärtuseks oleks laste maksukoormuse vähenemine kohamaksu osas.

Ühiskonnas laiemalt peab jätkuma elukestva õppe väärtustamine. Ideetasandil on räägitud noortele kvalifikatsioonipassi loomise vajalikkusest, mis koondaks nii varaseimaid töökogemusi kui ka läbitud kursusi, samuti annaks ülevaate huvialaringidest, millest osa võetud. Sellise passi juurutamine ning kasutuselevõtmine on oluline ja mitte ainult noorte, vaid ka täiskasvanute hulgas. Juba hetkel väärtustatakse tööturul kandideerimisel laiemapõhjalisi kogemusi ja mitmesuguseid sotsiaalseid oskusi lisaks formaalsele kvalifikatsioonile. Laiemapõhjalisema diskussiooni vajalikkusele mitteformaalsete tegevuste ja kogemuste käsitlemisel on viidatud ka ekspertide raportis Eesti noorsooliitika kohta (Youth policy in Estonia. Report by the International Group of Experts, 2000).

Huviringide edasine käekäik ja toimimine on ülemääraselt sõltuv üksikute entusiastlike inimeste olemasolust või nende puudumisest piirkonnas. Väljaõppinud, aga ka motiveeritud juhendajate puudust on nimetatud probleemina peaaegu sama palju kui ressursside puudust, mis tõendab seda, et probleem on väga aktuaalne ja terav. Ringijuhitide ja juhendajate reservi aitab suurendada kõrgkoolides huvialaõpetaja, ringijuhhi, huvijuhhi lisaeriala omandamise võimalus. Kõrgkoolide lõpetajatele annab see tööturul konkureerimiseks lisavõimalusi, huvialahariduse valdkonnas kindlustab aga väljaõppinud spetsialiste erinevates tegevusharudes, nt. tehnika, loodus. Tulevikus, mil surve õpilaste arvu vähenemise tõttu õpetajate arvu vähendamisele suureneb, on õpetajate suundumine huvijuhtideks ja noorsootöölaiemalt üks ümberkvalifitseerumise võimalusi.

Probleem:

- ◆ **Info huvialakoolide kohta ei jõua alati huviliseni, eriti teises omavalitsusüksuses asuva nooreni.**

Probleemina on esile toodud väljaspool omavalitsusüksust paiknevate huvialakoolide teabelevi: info väljaspool asuvate huvialaharidust pakkuvate asutuste ja organisatsioonide kohta ei jõua kohale. Puudu on ka otsekontaktid huvialakoolidega. Huvialakoolide-poolset infolevi on loetud väheseks või ebapiisavaks.

SOOVITUSED:

- ◆ **Huvialakoolide suurem aktiivsus oma toodete müümisel, enda reklaamimisel.**
- ◆ **Huvialahariduse valdkonna kohta võiks rohkem infot nn. tavaliste näidete kaudu.**

Huvialakoolid peaksid ennast ise rohkem reklaamima, samuti kohapeale tulema, info- ja teabepäevi korraldama. Lisaks sihtgruppidega suhtlemisel tuleb tihendada sidemeid erialaliitude ja organisatsioonidega. Lisavõimaluseks on info levitamisel kasutada noorteorganisatsioone ja võrgustikke, aga tihendada tuleks ka omavahelist, huvialakoolidevahelist võrgustumist.

Hetkel kajastatakse meedias pigem negatiivset või hetkel rohkem "müüvat". Meedias võiks olla rohkem artikleid lastest ning nende huvitegevustest, samuti nende arengust, saavutustest.

Probleem:

- ◆ **Avatud noortekeskuste töö on leidnud positiivse hinnangu nii noorte endi kui ka kohalike omavalitsuste poolt. Samas põhineb avatud noortekeskuste töö vabatahtlikule ning projektiviisilisele tegevusele, mille tulemuseks on ebastabiilsus ning teadmatus tuleviku ees.**

Nii noorte kui ka omavalitsustöötajate, spetsialistide poolt anti positiivne hinnang avatud noortekeskuste tegevusele. Avatud noortekeskused on kujunenud teatavaks alternatiiviks huvitegevuses osalemiseks noortele, kes muidu võivad huvitegevusest ja huvialaharidusest kõrvale jääda: tõrjutud, vähese õpieduga, asotsiaalsusele kalduvad lapsed. Avatud noortekeskuste töös osaleb rohkem ka poisse. Avatud noortekeskuste arendamine on riiklikul tasandil hetkel küll prioriteene, samas riigipoolne rahaline toetus on jäänud minimaalseks. Kohalikul omavalitsused soodustavad enamasti avatud noortekeskuste tegutsemist ruumide kasutusele andmisega ja tegevuskulude katmisega, muud vahendid, s.h. avatud noortekeskuste töötajate palgad tulevad aga projektiviisilisest tegutsemisest. Projektiviisilise tegutsemise miinuseks on ühekordus, juhuslik rahastamine, ebakindlus. Esile on toodud ka seda tendentsi, et suuremate asulate avatud noortekeskustele antakse projektikonkurssidel rohkem eelistusi võrreldes väiksemast kohast taotlejaga - hindajad lahterdavad taotlejaid asukoha, mitte sisu ning põhjendatuse järgi. Palju tööd tehakse ära vabatahtliku tööna. Kuigi omavalitsuse seisukohast on kulud noortekeskuste ülapidamiseks tänu projektiviisilisele tegutsemisele ja vabatahtlikule tööle väiksemad, peetakse noortekeskuste eestvedajate poolt projektiviisilist tegutsemist ning tasuta tööd juba hetkel ebapiisavaks ja ebastabiilsust tekitavaks. Vabatahtliku töö ja panuse üleekspluateerimisel võib tekkida olukord, mil eestvedaja taandub või loobub. Sellest tulenev mõju niigi tõrjutud sihtgruppidele võib olla väga negatiivne ning pikaajaline.

SOOVITUS:

- ◆ **Avatud noortekeskuste võrgustiku süsteemne arendamine ja jätkusuutlikkuse tagamine ning eestvedajate töö tasustamine.**

Arvestades avatud noortekeskuste tegevuse positiivset mõju (nt. muust huvitegevusest kõrvalejäänute kaasamine, tõrjutute, s.h. poiste kaasamine) tuleks avatud noortekeskusi luua võimalikult paljudes asulates lapsele võimalikult kodu lähedal. Avatud noortekeskustest on välja kasvamas ka teatavat laadi huvikeskused, mis kaasavad muust huvitegevusest kõrvalejäänud noori, s.h. poisse, põhikooli lõpetanud. Avatud noortekeskuste stabiilsuse ja jätkusuutlikkuse tagamiseks on vaja rohkem riiklikke sihtfinantseeringuid, s.h. avatud noortekeskuste eestvedajate töö tasustamiseks. Seni toimub põhiline tegevus projektiviisiliselt.

Lisa 1 Huvialahariduse valdkonna rakendusuuringu valimipiirkonnad

Piirkond	Valimi üksused 2002/2003	4 rühma*	Noored (faktor 2)**	Koolid (faktor 1)	Üksuse heaoluklass***
Põhja-Eesti	Keila linn	N H+	-0,27	+1,02	"keskus"
Põhja-Eesti	Keila vald	N – H –	-0,47	-1,73	"keskus"
Põhja-Eesti	Kernu vald	N – H+	-0,11	-0,13	"lähi-perif."
Põhja-Eesti	Raasiku vald	N – H+	-0,16	-0,13	"keskus"
Põhja-Eesti	TALLINN (viieandik)	N – H+	-1,62	+1,35	"keskus"
Kesk-Eesti	Ambla vald	N+ H+	+0,77	+0,42	"keskus"
Kesk-Eesti	Kabala vald	N+ H –	+1,35	-1,03	"lähi-perif."
Kesk-Eesti	Väätsa vald	N+ H –	+0,96	-0,33	"keskus"
Kesk-Eesti	Avanduse vald	N+ H –	+0,56	-0,29	"lähi-perif."
Kesk-Eesti	Laekvere vald	N+ H –	+0,64	-0,57	"lähi-keskus"
Kesk-Eesti	Tamsalu linn	N – H+	-0,22	+1,43	"lähi-keskus"
Kesk-Eesti	Tamsalu vald	N+ H –	+0,22	-1,19	"lähi-keskus"
Kesk-Eesti	Vinni vald	N+ H+	+0,56	+0,55	"lähi-keskus"
Kesk-Eesti	Väike-Maarja vald	N + H+	+0,16	+0,77	"lähi-keskus"
Kirde-Eesti	Lüganuse vald	N – H+	-1,35	+1,66	"lähi-perif."
Kirde-Eesti	Maidla vald	N – H –	-0,24	-0,27	"lähi-perif."
Kirde-Eesti	Mäetaguse vald	N – H –	-0,97	-0,51	"perifeeria"
Kirde-Eesti	Narva linn (pool)	N – H+	-1,31	+1,17	"lähi-keskus"
Kirde-Eesti	Püssi linn	N – H –	-1,05	-2,79	"lähi-keskus"
Lääne-Eesti	Haapsalu linn	N – H+	-0,73	+1,38	"keskus"
Lääne-Eesti	Hanila vald	N – H –	-0,28	-0,56	"lähi-perif."
Lääne-Eesti	Kullamaa vald	N – H+	-0,86	+0,91	"lähi-perif."
Lääne-Eesti	Lihula liitvald*	N+ H+	+0,29	+0,32	"lähi-keskus"
Lääne-Eesti	Nõva vald	N+ H –	+0,60	-0,56	"lähi-perif."
Lääne-Eesti	Risti vald	N+ H –	+0,55	-0,31	"lähi-perif."
Lääne-Eesti	Audru vald	N + H+	+0,43	+0,21	"lähi-keskus"
Lääne-Eesti	Kaisma vald	N– H –	-0,01	-0,37	"lähi-perif."
Lääne-Eesti	Koonga vald	N+ H –	+0,62	-0,45	"perifeeria"
Lääne-Eesti	Saarde vald	N+ H –	+0,82	-1,15	"perifeeria"
Lääne-Eesti	Tõstamaa vald	N+ H+	+0,54	+0,52	"perifeeria"
KeskLõuna-Eesti	Jõgeva linn	N – H+	+0,04	+1,92	"lähi-keskus"
KeskLõuna-Eesti	Jõgeva vald	N+ H –	+0,45	-0,91	"lähi-keskus"
KeskLõuna-Eesti	Palamuse vald	N – H+	+0,03	+0,52	"lähi-keskus"
KeskLõuna-Eesti	Luunja vald	N+ H+	+0,63	+0,26	"keskus"
KeskLõuna-Eesti	Rannu vald	N – H+	+0,08	+0,47	"lähi-perif."
KeskLõuna-Eesti	TARTU linn (pool)	N – H+	-1,19	+1,46	"keskus"
KeskLõuna-Eesti	Vara vald	N – H –	+0,06	-0,71	"perifeeria"
KeskLõuna-Eesti	Võnnu vald	N – H+	-0,28	+0,85	"lähi-keskus"
KeskLõuna-Eesti	Suure-Jaani linn	N – H+	-0,42	+3,10	"lähi-perif."
KeskLõuna-Eesti	Suure-Jaani vald	N+ H –	+0,52	-0,80	"lähi-perif."
Kagu-Eesti	Laheda vald	N+ H –	+1,37	-0,77	"perifeeria"
Kagu-Eesti	Mooste vald	N – H –	-0,28	-0,22	"lähi-perif."
Kagu-Eesti	Põlva vald	N – H –	-0,40	-1,05	"lähi-perif."
Kagu-Eesti	Räpina liitvald*	N – H+	+0,05	+0,60	"lähi-perif."
Kagu-Eesti	Helme vald	N+ H –	+0,26	-0,61	"lähi-keskus"
Kagu-Eesti	Puka vald	N+ H+	+1,21	+0,05	"perifeeria"
Kagu-Eesti	Tõrva linn	N – H+	-0,06	+1,66	"lähi-keskus"
Kagu-Eesti	Varstu vald	N+ H+	+1,00	+0,78	"lähi-perif."
Kagu-Eesti	Vastseliina vald	N+ H+	+0,60	+0,97	"lähi-perif."

* **H-N-** "Nii kooliealise kohaliku noorsoo kui üldhariduskoolide õpilaste tihedus on keskmisest madalam"

H-N+ "Kooliealise kohaliku noorsoo suhteline tihedus on keskmisest kõrgem, aga üldhariduskoolide õpilaskonna tihedus on keskmisest madalam"

H+N- "Kooliealise kohaliku noorsoo suhteline tihedus on keskmisest madalam, aga üldhariduskoolide õpilaskonna tihedus on keskmisest kõrgem"

H+N+ "Nii kooliealise kohaliku noorsoo kui üldhariduskoolide õpilaste tihedus on keskmisest kõrgem"

** **Faktor1 (koolid)** iseloomustab üksuse positsiooni täismahulise üldharidusteenuse pakkujana - üldhariduse päevaõppe õpilaskohtade suhteline koondumine piirkonnas (sellesse faktorisse kuuluvad õpilaskohtade üldine lokaliseerimismäär ning õpilaste ja vastavaealiste kohalike tütar- ja poeglaste suhtarvud, kohalike päevaõppekoolide ja sealsete klassikomplektide keskmine suurus, omandatava üldhariduse keskmine kooliaste, gümnaasiumiastme õpilaste osatähtsus õppurkonnas).

Faktor2 (noored) iseloomustab üksuse positsiooni kooliealiste noorte elukohana - kooliealise (7-18a) kohaliku noorsoo suhteline koondumine piirkonnas (seda mõõdab kooliealiste noorte lokaliseerimise üldmäär üksuses, kooliealiste noorte osakaal rahvaarvus, 7-18-aastaste noorte ja tööealiste 19-62/57-aastaste elanike suhtarv, keskealise (35-49a) põlvkonna taastemäär ning kooliealiste noorte oodatav arvukus seitsme aasta pärast võrreldes praegusega). Mõlema faktori algnäitajate iseloomustus on esitatud projekti põhiaruandes.

*****Üksuse heaoluklassid** väljendavad piirkonna elanike ainelist heaolu.

"**Keskus**" - piirkonnad, kus võrreldes Eesti keskmisega on kõrgem hõivatus ja kallim tööjõud.

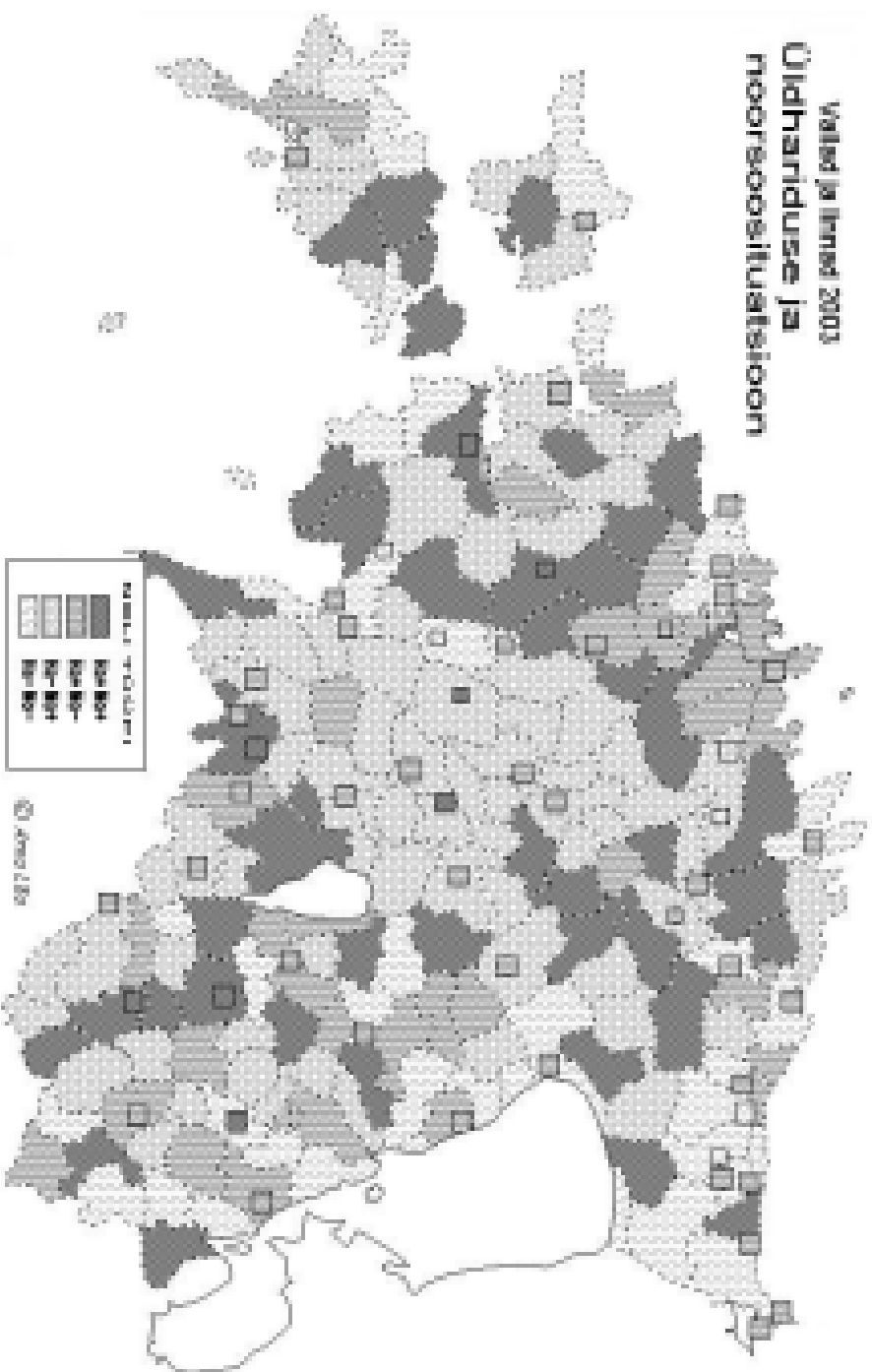
"**Perifeeria**" - piirkonnad, kus võrreldes Eesti keskmisega on madalam hõivatus ning odavam tööjõud.

"**Lähi-keskus**" ja "**lähi-perifeeria**" on vahepealsed rühmad, mis positsioneerivad nende vahele. *Lisas 4 toodud joonisel on need kaks rühma toodud ühe piirkonnana: "vahepealne" piirkond.*

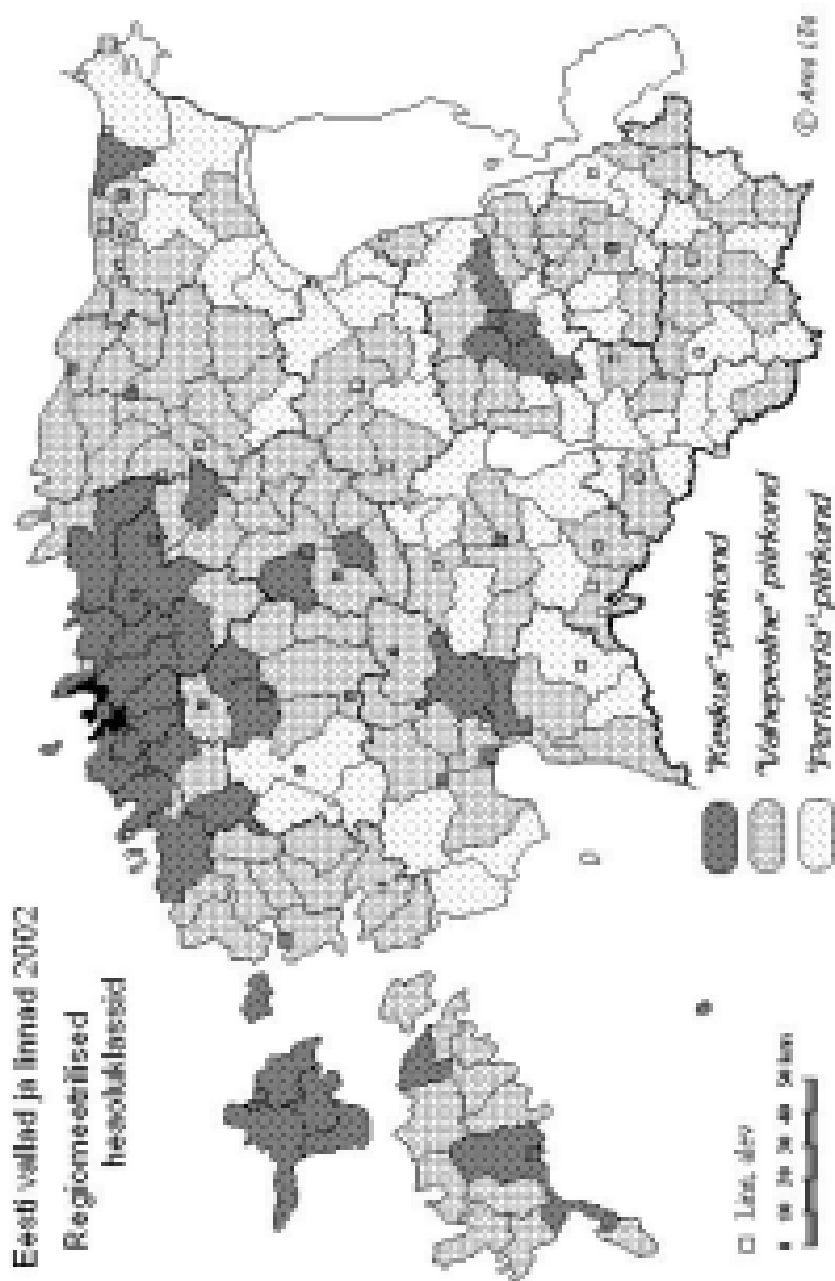
Lisa 2 Üldhariduse ja noorsoosituatsiooni faktortunnuste keskvaärtused piirkonna ja asulatüübi järgi, 2002/2003 õ.-a. andmetel

Koht järjestuses		Piirkond ja asulatüüp	Faktortunnuse arvvaartus	
F1	F2		F1* (koolid)	F2* (noored)
6.	31.	TALLINN	+1,35	-1,62
13.	28.	Harju LINNAD	+0,78	-0,72
20.	20.	Harju MAA	-0,09	-0,22
2.	12.	Hiiu LINNAD	+1,62	+0,09
23.	1.	Hiiu MAA	-0,23	+0,92
16.	30.	Ida-Viru LINNAD	+0,38	-1,21
30.	29.	Ida-Viru MAA	-0,57	-1,03
1.	17.	Jõgeva LINNAD	+2,08	-0,13
31.	9.	Jõgeva MAA	-0,57	+0,29
3.	25.	Järva LINNAD	+1,54	-0,57
28.	2.	Järva MAA	-0,40	+0,72
12.	21.	Lääne LINNAD	+0,85	-0,22
19.	14.	Lääne MAA	+0,05	+0,05
8.	26.	Lääne-Viru LINNAD	+1,27	-0,63
25.	5.	Lääne-Viru MAA	-0,29	+0,45
10.	11.	Põlva LINNAD	+1,18	+0,19
21.	15.	Põlva MAA	-0,18	+0,05
15.	24.	Pärnu LINNAD	+0,70	-0,52
26.	6.	Pärnu MAA	-0,37	+0,42
14.	22.	Rapla LINNAD	+0,73	-0,25
18.	4.	Rapla MAA	+0,08	+0,52
4.	13.	Saare LINNAD	+1,48	+0,09
24.	7.	Saare MAA	-0,24	+0,41
9.	27.	Tartu LINNAD	+1,25	-0,68
		s.h. Tartu linn	+1,46	-1,19
22.	23.	Tartu MAA	-0,20	-0,51
7.	19.	Valga LINNAD	+1,33	-0,21
29.	8.	Valga MAA	-0,40	+0,31
5.	18.	Viljandi LINNAD	+1,41	-0,14
27.	3.	Viljandi MAA	-0,39	+0,62
11.	16.	Võru LINNAD	+0,90	-0,08
17.	10.	Võru MAA	+0,12	+0,27
		KOGU EESTI	0,00	0,00
*F1 Üldhariduse päevaõppe õpilaskohtade suhteline koondumine piirkonnas				
*F2 Koolialise (7-18a) kohaliku noorsoo suhteline koondumine piirkonnas				
üle keskmise:	1.-10.	keskmise:	11.-21.	alla keskmise:
				22.-31.

Lisa 3 Valdade ja linnade üldkogumi jaotumine noorsoo- ja haridussituatsiooni faktortunnuste järgi, 2002/2003. õ.-a. andmetel

Lisa 4 Omavalitsüksuste regiemeetriselised heaoluklassid

Kasutatud materjalid

1. Noorsootöö seadus. Riigi Teataja I, 1997, 27, 392.
2. Huvialakooli seadus. Riigi Teataja I, 1995, 58, 1004.
3. Eesti noorsootöö kontseptsioon. Haridusministeerium, 2001.
4. Eesti noorsootöö arengukava aastaiks 2001-2004. Haridusministeerium, 2001.
5. Jõe, H. Üldhariduskoolide huvijuhtide uuringu aruanne. Haridus- ja Teadusministeerium.
6. Põhikoolist väljalangevuse põhjuste analüüs. Haridus- ja Teadusministeerium, 2003.
7. M. Ainsaar, K. Soo, A. Aidarov. Omavalitsuste toetus lastega peredele 2003-2004, Tartu Ülikooli Sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika osakond, 2004.
8. Eesti noored 2003. Ariko Marketing, 2003.
9. Youth policy in Estonia. Report by the International Group of Experts, 2000.
10. Eesti Riiklik Arengukava Euroopa Liidu struktuurfondide kasutuselevõtuks. Ühtne programmdokument 2004-2006.
11. Eesti Teadus- ja Arendustegevuse Strateegia 2002-2006 "Teadmistepõhine Eesti". Teadus- ja Arendusnõukogu sekretariaat, Tallinn 2002.
12. Jarvis, P. Praktik-uuriija. Praktikast teooriani. EVHL Kirjastus, 2004.
13. Statistikkogumikud. Statistikaamet, 2002-2004.
14. N. K. Denzin, Y. S. Lincoln. Handbook of Qualitative Research. Thousand Oaks. Sage, 1994.

Sisukord

Eessõna	3
1. Mõisted	4
2. Uuringutulemuste rakenduslik kokkuvõte	4
2.1. Metoodika ja valim	4
2.2. Huvialakoolid	6
2.3. Teised noorsootöö institutsioonid	7
2.4. Omavalitsuste prioriteetid noorsootöö valdkonnas	8
2.5. Noorte kaasamine otsustusprotsessidesse	9
2.6. Huvialahariduse finantseerimine	10
2.7. Huvialahariduse tõmbekeskused	11
2.8. Huvialahariduse valdkonna tulemuslikkuse näitajad	11
2.9. Teavitamine, infovahetus	12
2.10. Huvialaharidusse kaasatuse positiivne mõju noore jaoks	13
3. Peamised probleemid. Järeldused ja soovitusel valdkonna arendamiseks ning tõhus- tamiseks	14
Lisa 1 Huvialahariduse valdkonna rakendusuringu valimipiirkonnad	25
Lisa 2 Üldhariduse ja noorsoosituatsiooni faktortunnuste keskväärtused piirkonna ja asula- tüübi järgi, 2002/2003 õ.-a. andmetel	27
Lisa 3 Valdade ja linnade üldkogumi jaotumine noorsoo- ja haridussituatsiooni faktortunnuste järgi, 2002/2003. õ.-a. andmetel	28
Lisa 4 Omavalitsusüksuste regiomeetrilised heaoluklassid	29
Kasutatud materjalid	30

